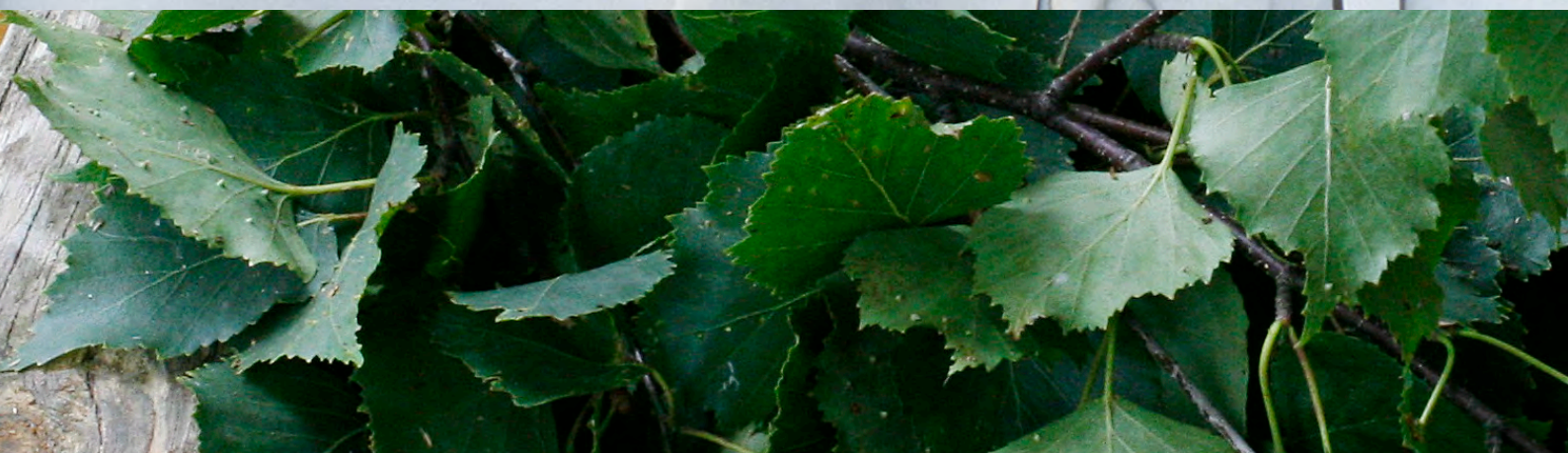

Nationella minoriteters rättigheter

En handbok för kommuner, landsting och regioner

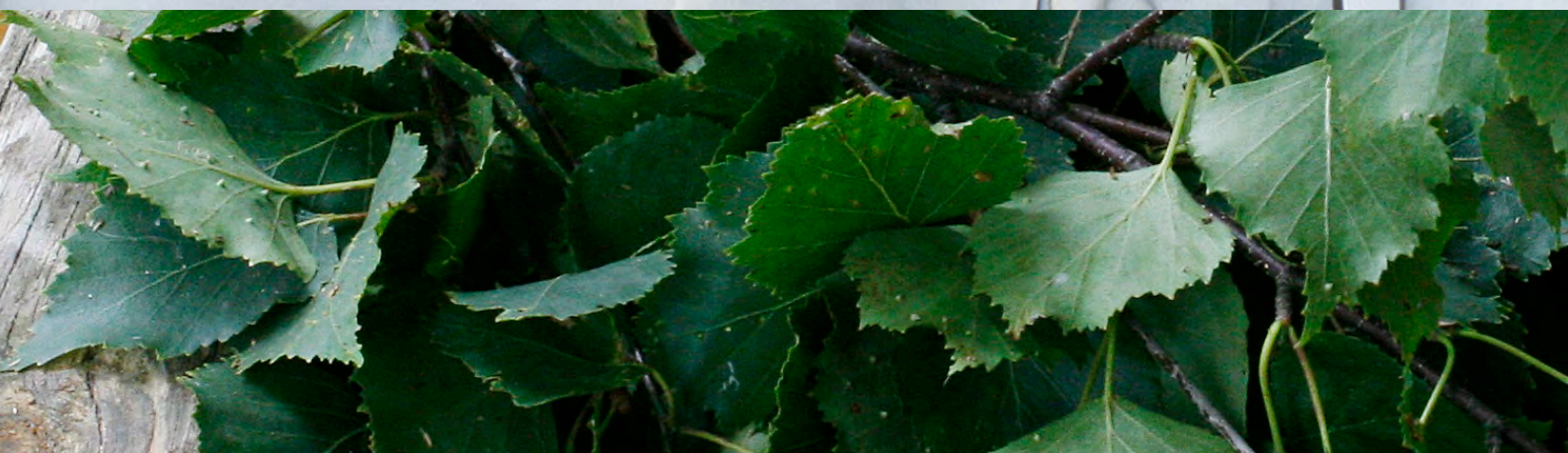

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk trädde i kraft 1 januari 2010. Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har ett nationellt uppdrag att följa upp tillämpningen av lagen och bistå andra förvaltningsmyndigheter med bland annat rådgivning och information.

Den här handboken har tillkommit som en del i detta uppdrag. Syftet är dels att ge läsaren teoretisk kunskap om nationella minoriteters rättigheter, dels att bidra med konkreta råd och exempel på hur lagstiftningen kan omsättas i praktiken.

De kommuner, landsting och regioner som här delar med sig av sina erfarenheter ingår i förvaltningsområden för finska, meänkieli och/eller samiska.

Denna upplaga är reviderad 2013.

---

1. DEN SVENSKA MINORITETSPOLITIKEN 05

1.1	Nationella minoriteter och minoritetsspråk i Sverige	07
1.2	Mänskliga rättigheter	11
1.3	En ny minoritetspolitisk strategi	13
1.4	Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk	15
1.5	Revitalisering	19

2. LAGEN OM NATIONELLA MINORiteter OCH MINORITETSSPRÅK I PRAKTIKEN 23

2.1	Samråd	26
	<i>Checklista</i>	31
2.2	Kartläggning	35
	<i>Checklista</i>	39
2.3	Information och myndighetsbemötande	41
	<i>Checklista</i>	47
2.4	Främjande och synliggörande	49
	<i>Checklista</i>	53
2.5	Förskola	57
	<i>Checklista</i>	61
2.6	Äldreomsorg	63
	<i>Checklista</i>	67
2.7	Statsbidrag	69
	<i>Checklista</i>	71

3. TIPS OCH LÄNKAR 75

3.1	Översättningar, tolkar m.m.	77
3.2	Handlingsplaner – några exempel	78
3.3	Vidare läsning	79
3.4	Egna anteckningar	85

4. REFERENSER 89

---

1. Den svenska minoritetspolitiken

Den svenska minoritetspolitiken

Denna första del av handboken om nationella minoriteters rättigheter ger en teoretisk bakgrund och introduktion till den svenska minoritetspolitiken.

Sveriges internationella åtaganden på området, den minoritetspolitiska strategi som presenteras i propositionen *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna* (prop. 2008/09:158) och lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724) beskrivs översiktligt.

1.1 Nationella minoriteter och minoritetsspråk i Sverige

I februari 2000 ratificerade Sverige Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (ramkonventionen) och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkskonventionen). De bygger på insikten att det finns ett stort antal minoriteter i Europa som levt i området sedan lång tid och som har eget språk och egen kultur¹. I konventionerna konstateras bland annat att vissa minoriteters språk riskerar att gå förlorade och att skydd av nationella minoriteter är nödvändigt för stabilitet, demokratisk säkerhet och fred.

I samband med Sveriges ratificering infördes minoritetspolitiken som politikområde inom den svenska statsbudgeten. Judar, romer, samer (som även har ställning som urfolk), sverigefinnar och tornedalingar erkändes som nationella minoriteter. De nationella minoritetsspråken är jiddisch, romani chib (alla varieteter), samiska (alla varieteter), finska och meänkieli (alla varieteter).

När Sveriges riksdag beslutade om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken utgick man från Europarådets konventioner. Dessa innehåller ingen definition av begreppet nationell minoritet, men ramkonventionen nämner i artikel 5 religion, språk, traditioner och kulturarv som viktiga delar av nationella minoriteters identitet. Regeringen kompletterade dessa kriterier med ett antal andra och kom fram till att en grupp, för att räknas som nationell minoritet i Sverige, ska ha:

- en uttalad samhörighet och en (till antalet i förhållande till resten av befolkningen) icke dominerande ställning i samhället
- en religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell tillhörighet
- en vilja och strävan att behålla sin identitet
- historiska eller långvariga band med Sverige²

¹ Propositionen Nationella minoriteter i Sverige (prop. 1998/99:143), s. 11

² Prop. 1998/99:143, s.31

Judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar uppfyller dessa kriterier. Inom respektive grupp finns en religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell tillhörighet och en önskan att behålla sin identitet.

Alla fem har dessutom funnits i Sverige under mycket lång tid. Judar har bott i landet sedan 1600-talet, och romer åtminstone sedan 1500-talet. Samerna är ett urfolk och har levt i det som nu är Sverige sedan urminnes tider.

Tornedalingar och finsktalande personer har funnits här sedan långt före den svenska statsbildningen. Sverige och Finland var under drygt sexhundra år, fram till 1809, ett och samma rike.

FAKTA

Den så kallade självidentifikationsprincipen innebär att varje individ själv avgör om hon eller han tillhör någon eller några av de nationella minoriteterna. I Sverige finns uppskattningsvis 20 000 – 25 000 judar, 50 000 – 100 000 romer, 20 000 – 35 000 samer, 450 000 – 600 000 sverigefinnar och omkring 50 000 tornedalingar. Någon exakt statistik finns inte eftersom registrering med etnisk tillhörighet som grund inte är tillåten i Sverige.

Namn: **Liselotte Wajstedt**

Född: **1973**

Minoritetstillhörighet: **Same**

Yrke: **Regissör, konstnär, manusförfattare**

Bostadsort: **Stockholm**

Intressen: **Förutom konst och film: mina barn, musik, skogen, fjällen m.m**

Jag bor i Stockholm men är född i Kiruna och har mina samiska rötter i Nedre Soppero i Lappland. Jag har filosofie kandidatexamen med gestaltning i konvergerande medier som huvudämne: Animation och experimentfilm, dramaturgi, dokumentärfilm och manus för fiktion och dokumentärfilm. Många av mina filmer baseras på min samiska bakgrund.

www.liselottewajstedt.com

Namn: **Pertti Johannes Koistinen**

Född: **1953**

Minoritetstillhörighet: **Sverigefinne**

Yrke: **Tjänsteman, Stockholms stad**

Bostadsort: **Stockholm**

Intressen: **Teater, resor, minoritetsfrågor**

Jag kommer från den helt finskspråkiga byn Anttola, mitt bland de tusen sjöarna i östra mellersta Finland. Jag började med det svenska språket som tioåring i läroverket (i det officiellt tvåspråkiga Finland) och arbetar som tjänsteman i Stockholms stad.

1.2 Mänskliga rättigheter

Ramkonventionen slår i artikel 1 fast att skyddet av nationella minoriteter och av de rättigheter och friheter som tillkommer personer som tillhör dessa minoriteter utgör en integrerad del av det internationella skyddet av mänskliga rättigheter. I minoritetsspråkskonventionens inledning anges att rätten att använda landsdels- eller minoritetsspråk i det privata och offentliga livet är en omistlig rättighet som stämmer överens med principerna i Förenta Nationernas (FN) internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och med andan i Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (Europakonventionen).

I Europakonventionen, som sedan 1995 är införlivad i svensk lag, omnämns nationella minoriteter specifikt i artikel 14 om förbud mot diskriminering. Artikel 27 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, liksom artikel 30 i FN:s konvention om barnets rättigheter, skyddar minoriteters rätt att ha sitt eget kulturliv, bekänna sig till och utöva sin egen religion och använda sitt eget språk. FN:s generalförsamling har också antagit en deklaration om rättigheter för personer som tillhör nationella eller etniska, religiösa och språkliga minoriteter (1992), och en deklaration om urfolkens, däribland samernas, rättigheter (2007). Urfolksdeklarationen säger bland annat att urfolk har rätt till eget språk och utbildning i sin egen kultur och på sitt eget språk, rätt att delta i beslutsfattande som berör deras rättigheter och rätt att utveckla sina egna beslutsfattande institutioner. En deklaration är inte juridiskt bindande på samma sätt som en konvention men kan sägas uttrycka politisk vilja och tydliga ambitioner att gå i en viss riktning.

Den reformerade svenska regeringsformen, som trädde i kraft 1 januari 2011, slår i 1 kapitlet 2 § fast att:

”samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas”.

Regeringsformens andra kapitel innehåller bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter, och stadgar bland annat att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande.

Personer som tillhör nationella minoriteter i Sverige har genom historien ofta fått sina mänskliga rättigheter kränkta. Många har utsatts för marginalisering, diskriminering och övergrepp i form av bland annat tvångssteriliseringar och rasbiologisk forskning.

Den assimileringspolitik som länge bedrevs innebar att flera minoriteter förbjöds att använda sitt modersmål i skolan, och det egna språket kom för många att förknippas med skam. Majoriteten av romska barn utestängdes istället helt från skolan ända in på 1960-talet.

Många personer som tillhör nationella minoriteter bär än idag med sig egna minnen och upplevelser från denna tid. Diskriminering och marginalisering förekommer även i dagens samhälle.

Sveriges ratificering av Europarådets konventioner år 2000 utgör enligt propositionen *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna*, som diskuteras vidare i nästa avsnitt, ”ett senkommet erkännande av vårt lands historiska nationella minoriteter, judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar och deras språk, men också av vårt gemensamma svenska kulturarv” och ”ett erkännande av grupper som både osynliggjorts och undertryckts under långa tider”³.

FAKTA

Språklagen (SFS 2009:600), som lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråks 4 § hänvisar till, trädde i kraft 1 juli 2009. Den syftar bland annat till att värna svenskan och den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk. Språklagen anger att svenska är huvudspråk i Sverige, att de nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska, och att det allmänna ska skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

³ Propositionen *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna* (prop. 2008/09:158), s. 28

1.3 En ny minoritetspolitisk strategi

Den svenska minoritetspolitiken har sedan den introducerades syftat till att ge skydd för de nationella minoriteterna och att stärka deras möjligheter till inflytande, samt att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande⁴. Som ett led i detta arbete infördes år 2000 lagen om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar (SFS 1999:1175), som gällde i Arjeplogs, Gällivare, Jokkmokks och Kiruna kommuner, och lagen om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar (SFS 1999:1176), som gällde i Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå kommuner. Dessa kommuner blev då så kallade förvaltningsområden för samiska, finska och/eller meänkieli.

Den internationella och nationella uppföljningen av Sveriges minoritetsarbete under de första tio åren (1999-2009) visade dock att förbättringar och ytterligare åtgärder krävdes. Kritik riktades bland annat mot att minoritetsskyddet var begränsat till sju kommuner i norra delen av landet, att minoriteternas inflytande var för litet och att Sverige inte hade vidtagit tillräckliga åtgärder för att stärka minoritetsspråken.

2009 presenterade regeringen en ny minoritetspolitisk strategi i propositionen *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna* (prop. 2008/09:158). Strategin syftar till att:

- förtydliga den rättsliga regleringen av de nationella minoriteternas rättigheter genom en sammanhållen lag
- som gäller i hela landet och inte enbart i en viss region i landet
- motverka diskriminering och utsatthet
- säkerställa en bättre efterlevnad av Europarådets ramkonvention och minoritetsspråkskonventionen och uppföljning av vidtagna åtgärder
- stärka de nationella minoriteternas egenmakt och inflytande
- främja bevarandet av de nationella minoritetsspråken⁵

⁴Prop. 2008/09:158, s.14

⁵Prop. 2008/09:158, s. 30

Namn: **Eva Fried**

Född: **1953**

Minoritetstillhörighet: **Judinna**

Utbildning: **Socionom**

Bostadsort: **Enskede**

Intressen: **Bland annat att studera jiddisch och den kultur som hänger samman med språkets historia.**

Jag är socionom men arbetar sedan många år med främjande av demokratiska värderingar, mänskliga rättigheter och tolerans. Detta gör jag numera inom myndigheten Forum för levande historia där jag ansvarar för de internationella kontakterna.

1.4 Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Den nya, sammanhållna lag som föreslogs i propositionen *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna* antogs av riksdagen 2009 och trädde i kraft 1 januari 2010. Den fick namnet *Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724)* och ersatte de tidigare minoritetsspråklagarna om rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli.

Här nedan förklaras lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråks struktur med grundskydd och förstärkt skydd. I del två av handboken läggs fokus på lagens tillämpning i kommuner, landsting och regioner.

Grundskydd

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråks allmänna bestämmelser och grundskydd innebär att lagen gäller i hela landet och omfattar samtliga fem nationella minoriteter.

Grundskyddet regleras i lagens inledande paragrafer, som bland annat slår fast att:

- förvaltningsmyndigheter ska när det behövs på lämpligt sätt informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter enligt denna lag (3 §)
- det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken (4 §, även 8 § språklagen)
- det allmänna ska främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige (4 §)
- barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt (4 §)
- förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor (5 §)

Begreppet förvaltningsmyndighet är inte exakt definierat i den svenska lagstiftningen. I princip avses dock organ som ingår som självständiga enheter på olika nivåer i den statliga eller kommunala förvaltningsorganisationen⁶. Exempel på förvaltningsmyndigheter är kommuner, landsting, regioner och statliga myndigheter. Däremot omfattas inte kommunfullmäktige, landstingsfullmäktige eller kommunala bolag.

Med ”det allmänna” avses offentlig verksamhet som utövas genom staten, kommunerna eller landstingen⁷.

⁶SOU 2010:29. En ny förvaltningslag. Betänkande av Förvaltningslagsutredningen, s. 113

⁷Prop. 2008/09:158, s.126f

Förstärkt skydd

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk innehåller också bestämmelser om förstärkt skydd för samiska, finska respektive meänkieli i de så kallade förvaltningsområdena. Sådana har funnits i Norrbottens län sedan de tidigare minoritetsspråklagarna infördes år 2000, men i och med 2010 års lag utvidgades förvaltningsområdena för finska och samiska.

I förvaltningsområden har enskilda rätt att använda samiska, finska respektive meänkieli i sina skriftliga och muntliga kontakter med myndigheter. Enskilda har också rätt att få tillgång till äldreomsorg och förskola helt eller delvis på samiska, finska respektive meänkieli.

I begreppet enskilda ingår förutom fysiska personer även till exempel företag, föreningar och andra organisationer, men inte myndigheter eller andra offentligt rättsliga organ⁸. Kommuner som inte redan ingår i ett förvaltningsområde kan ansöka hos regeringen om att få ingå i ett sådant. Ansökan ska föregås av samråd med minoriteterna och lämnas till regeringen senast 1 april.

Även utanför förvaltningsområdena gäller ett förstärkt skydd för samiska, finska och meänkieli. Om språkkunnig personal finns har enskilda rätt att få äldreomsorg på dessa språk och att använda dem vid myndighetskontakter. Förvaltningsmyndigheter ska vidta aktiva åtgärder för att säkerställa att personal med språkkunskaper finns där detta behövs.

Enskilda har alltid rätt att använda finska och samiska vid sina skriftliga kontakter med Riksdagens ombudsmän. Detsamma gäller vid enskildas skriftliga kontakter med Justitiekanslern, Försäkringskassan, Skatteverket och Diskrimineringsombudsmannen i ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk innehåller också bestämmelser om rätten att använda finska, meänkieli och samiska hos domstolar. Detta gäller i de sju kommuner i Norrbotten som har ingått i förvaltningsområden sedan år 2000.

FAKTA:

I förvaltningsområdena ingår också landstingen i Dalarna (samiska), Gävleborg (finska), Jämtland (samiska), Norrbotten (finska, samiska och meänkieli), Stockholm (finska), Södermanland (finska), Uppsala (finska), Västerbotten (finska och samiska), Västmanland, Örebro och Östergötland (finska) samt Västra Götalandsregionen (finska).

⁸Prop. 2008/09:158, s. 129

FÖRVALTNINGSOMRÅDEN F MINORITETER I SVERIGE

TORNEDALINGAR

Det finns cirka 50 000 tornedalingar i Sverige framförallt bosatta i Norrbotten. Minoritetsspråket heter meänkieli. Kommuner som ingår i förvaltningsområdet för meänkieli är:

- Gällivare
- Haparanda
- Kalix
- Kiruna
- Pajala
- Övertorneå

SAMER

Det finns cirka 20 000–35 000 samer i Sverige som talar bland annat nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, sydsamiska och umesamiska. Kommuner som ingår i förvaltningsområdet för samiska är:

- Arjeplog
- Arvidsjaur
- Berg
- Dorotea
- Gällivare
- Härjedalen
- Jokkmokk
- Kiruna
- Krokom
- Lycksele
- Malå
- Sorsele
- Storuman
- Strömsund
- Umeå
- Vilhelmina
- Åre
- Älvdalen
- Östersund

SVERIGEFINNAR

Det finns cirka 450 000–600 000 sverigefinnar i Sverige. Många bor i Stockholm–Mälardalen. Kommuner som ingår i förvaltningsområdet för finska är:

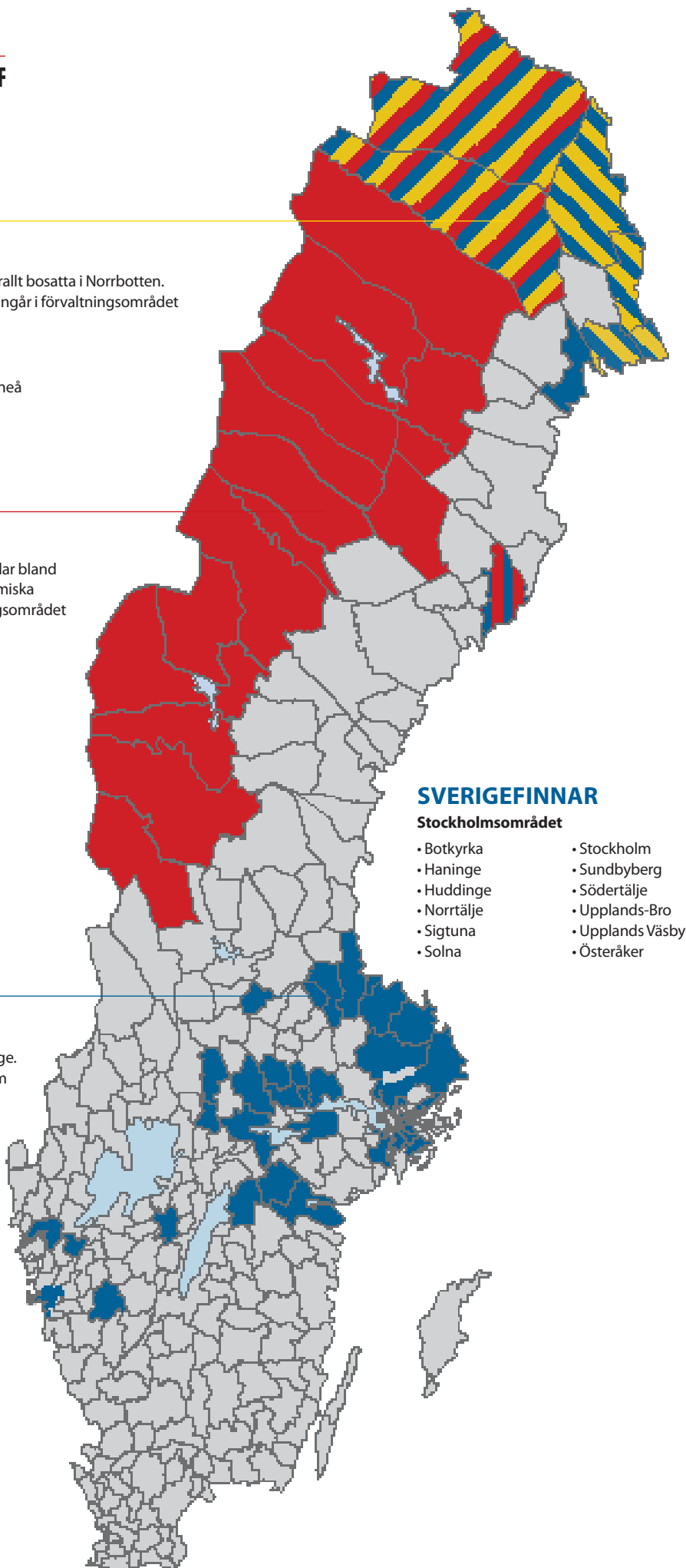
Utanför Stockholms län

- Borlänge
- Borås
- Enköping
- Eskilstuna
- Finspång
- Gällivare
- Gävle
- Göteborg
- Hallstahammar
- Haparanda
- Hofors
- Håbo
- Hällefors
- Kalix
- Karlskoga
- Kiruna
- Köping
- Lindesberg
- Luleå
- Motala
- Norrköping
- Pajala
- Sandviken
- Skinnskatteberg
- Skövde
- Surahammar
- Tierp
- Trollhättan
- Uddevalla
- Umeå
- Uppsala
- Västerås
- Älvkarleby
- Örebro
- Östhammar
- Övertorneå

SVERIGEFINNAR

Stockholmsområdet

- Botkyrka
- Haninge
- Huddinge
- Norrtälje
- Sigtuna
- Solna
- Stockholm
- Sundbyberg
- Södertälje
- Upplands-Bro
- Upplands Väsby
- Österåker

TERRITORIellt OBUNDNA SPRÅK

Det finns uppskattningsvis 50 000 – 100 000 romer och resande i Sverige bosatta över hela landet. Deras minoritetsspråk är romani chib. Det finns cirka 20 000 – 25 000 judar i Sverige bosatta över hela landet. Deras minoritetsspråk är jiddisch.

Anledningen till att samiska, finska och meänkieli har ett förstärkt skydd i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk är att de bedöms vara landsdels- eller minoritetsspråk med historisk geografisk anknytning i Sverige, medan övriga två nationella minoritetsspråk – jiddisch och romani chib – räknas som territoriellt obundna språk.

Landsdels- eller minoritetsspråk är enligt Europarådets minoritetsspråkskonvention språk som av hävd används i ett visst territorium inom en stat (det är detta som kallas historisk geografisk anknytning) av medborgare i staten, vilka utgör en grupp som till antalet är färre än resten av befolkningen. Språket ska också vara annorlunda än det eller de officiella språken i staten och talas av ett så stort antal personer att det motiverar åtgärder för skyddande och främjande. Dialekter av det eller de officiella språken omfattas inte, och inte heller språk som talas av invandrare.

Territoriellt obundna språk är med minoritetsspråkskonventionens definition språk som används av medborgare i en stat som avviker från det eller de språk som används av resten av befolkningen i den staten, men som, trots att de av hävd används inom den statens territorium, inte kan identifieras med en bestämd del av den.

Territoriellt obundna språk omfattas av flera av minoritetsspråkskonventionens bestämmelser, men skyddet är lägre och mer allmänt än för språk med historisk geografisk anknytning.

1.5 Revitalisering

De nationella minoritetsspråken har under lång tid tappat mark i Sverige. Allt färre talar språken och bland annat syd- och lulesamiskan riskerar att helt försvinna.

Majoritetsspråket dominerar i så gott som alla språkliga sammanhang, och minoritetsspråken utvecklas inte med nya termer, begrepp och så vidare. Talarnas språkfärdighet blir sämre liksom deras möjligheter att föra språket vidare till sina barn och barnbarn. Den språkliga kedjan mellan generationerna är i många fall bruten eller försvagad⁹.

Det går dock att vända den pågående språkbytesprocessen och få till stånd en så kallad revitalisering av de nationella minoritetsspråken. Begreppet revitalisering innebär att åtgärder vidtas så att ett hotat språk kan börja återta mark, bland annat genom att fler börjar tala det. Det kräver insatser från samhällets sida för att höja språkens status och skapa ett mer språkbevarande klimat. Viktigt är också att minoriteterna själva är engagerade i revitaliseringsarbetet.

En effektiv revitaliseringsmetod är att ge barn möjlighet att lära sig minoritetsspråken – det är betydligt lättare att ta till sig ett språk i tidig ålder än som vuxen. Barns rätt till utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket diskuteras vidare i avsnitt 2.4 (främjande och synliggörande) och 2.5 (förskola).

BRA ATT VETA

Bidrag för revitaliseringsinsatser kan bland annat sökas från:

- Institutet för språk och folkminnen, www.sofi.se/6685, tel: 08 - 455 42 21
- Allmänna arvsfonden, www.arvsfonden.se, tel: 08 - 700 08 00
- Språkrådet, som är en del av Institutet för språk och folkminnen, ger råd och stöd i olika språkfrågor. Språkrådet har även särskilda språkvårdare i finska och romani chib. www.sprakradet.se, tel: 08 - 442 42 00
- Samiskt Språkcentrum, som är en del av Sametinget, bistår med sakkunskap när det gäller samiskan. www.sametinget.se/13333, tel: 0980 - 780 30

⁹ Prop. 2008/09:158, s. 35

Samiskt språkcentrum har tagit fram en pedagogisk låda avsedd för förskolan. Lådan innehåller bland annat spel och sånger och finns på syd-, nord- och lule-samiska samt svenska. Den är avsedd både för förskolor med samisk profil och andra. Samiskt språkcentrum har även tagit fram en metodhandbok för språkrevitalisering inom förskolan.

Vävt kvinnobälte till kolt med hornspänne och silverknappar

2. Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk i praktiken

Lagen i praktiken

Kommuner, landsting, regioner och andra förvaltningsmyndigheter spelar en avgörande roll för att lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk ska få genomslag i praktiken. Denna del av handboken ägnas åt tillämpningen av lagstiftningen i kommuner, landsting och regioner.

Sju huvudområden tas upp:

- Samråd
- Kartläggning
- Information och myndighetsbemötande
- Främjande och synliggörande
- Förskola
- Äldreomsorg
- Statsbidrag

Relevanta paragrafers innebörd och bakgrund diskuteras och ett antal kommuner, landsting och regioner delar med sig av konkreta tips, råd och exempel på hur de har gjort för att omsätta bestämmelserna i sin dagliga verksamhet.

I handboken nämns ibland de nationella minoriteternas behov, intressen och önskemål. Att diskutera dessa med minoriteterna är grundläggande delar av förvaltningsmyndigheters minoritetsarbete.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk är en rättighetslagstiftning och att de nationella minoriteternas rättigheter är en del av de mänskliga rättigheterna. Implementeringen av lagen i kommuner, landsting och regioner handlar med andra ord om att förverkliga rättigheter och inte enbart om att tillgodose behov, intressen eller önskemål.

2.1 Samråd

5§ Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor.

Samråd och delaktighet är grundläggande principer i Europarådets minoritetskonventioner. Att stärka de nationella minoriteternas inflytande är också ett av den svenska minoritetspolitikens huvudmål. Redan i propositionen *Nationella minoriteter i Sverige (prop. 1998/99:143)* framhölls att de nationella minoriteterna själva är bäst lämpade att se den egna gruppens behov och önskemål, och att det därför är väsentligt att det förs en dialog mellan myndigheter på olika nivåer och de nationella minoriteterna.

I propositionen *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna* uttalades bland annat att de nationella minoriteternas möjligheter till inflytande är av avgörande betydelse för att synliggöra gruppernas behov i samhället, och i förlängningen en förutsättning för att Sverige ska kunna leva upp till åtagandena i minoritetskonventionerna.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråks femte paragraf gäller för samtliga fem minoriteter och i hela landet. Med andra ord ska alla kommuner, landsting och regioner samråda med alla nationella minoriteter som finns representerade i området. Även övriga förvaltningsmyndigheter ska samråda med de nationella minoriteterna.

Samråden bör ske på ett systematiskt och regelbundet sätt. Minoriteterna ska ges reellt inflytande över frågor som berör dem, inte minst de som handlar om användande av ekonomiska resurser avsatta för minoritetspolitiska åtgärder, till exempel statsbidragen till kommuner, landsting och regioner. Särskilt viktiga att diskutera är frågor som rör bland annat förskoleverksamhet, äldreomsorg, ungdomsfrågor och biblioteks- och annan kulturverksamhet¹⁰.

För att komma igång med ett samrådsförfarande bör kommunen, landstinget eller regionen, om så inte redan har skett, ta kontakt med de lokala minoritetsföreningarna. Ibland finns inga föreningar i området, och då kan det vara lämpligt att gå via riksorganisationerna för att få kontakt med minoriteterna på orten. I Österåker har till exempel kommunens engagemang och kontakt med Sverigefinska Riksförbundet bidragit till att en finsk lokalförening har startats. Minoritetsföreningar i omkringliggande kommuner, landsting eller regioner är en annan möjlig väg att gå för att nå minoriteterna i det egna området.

Inom det samiska förvaltningsområdet är det naturligt att kontakta lokala samebyar och sameföreningar. Det är också en bra idé att se över kommunens brukarråd – finns representanter för de nationella minoriteterna med där? De kommuner, landsting och regioner som ingår i förvaltningsområdena för finska, samiska och/eller

¹⁰Prop. 2008/09:158, s. 70

Namn: **Lena Posner-Körösi**

Född: **1955**

Minoritetstillhörighet: **Judinna**

Yrke: **Leg. psykolog och konsult**

Bostadsort: **Stockholm**

Intressen: **Läsa skönlitteratur, spela golf, äta gott och resa mycket**

Jag njuter av livet, älskar att umgås med människor och är otroligt intresserad av politik, såväl svensk som internationell.

Har mycket energi och engagemang för vår judiska grupp och de frågor som handlar om integration och hur våra erfarenheter kan vara till stöd och inspiration för andra grupper.

Namn: **Giuliano Demetri**

Född: **1993**

Minoritetstillhörighet: **Svensk rom**

Yrke: **Student/Föreläsare**

Bostadsort: **Stockholm**

meänkieli har i många fall ett samrådsförfarande med den aktuella minoriteten. Det är en bra början som kanske kan stå modell för samråd med övriga minoriteter. Samrådsgrupperna bör vara så representativa som möjligt. Så är inte alltid fallet i lokalföreningar och brukarråd och det är därför viktigt att kommunen, landstinget eller regionen också bjuder in dem som inte redan är engagerade.

Ett sätt att nå ut brett är att ordna öppna samrådsformer på bibliotek och andra offentliga platser. Sådana möten kan annonseras i lokalpressen, gärna både på minoritetsspråk och på svenska. Förslagslådor utplacerade i bibliotek, kommunhus och i andra sammanhang där människor kan lämna sina synpunkter när det passar dem, är en annan möjlighet. Lådorna kan också ha formen av en e-postadress dit man kan skicka sina förslag och åsikter.

I Västerås arbetar man utifrån olika temaområden; förskola/skola/språkrevitalisering, äldreomsorg/språkrevitalisering och kultur/språkrevitalisering. Respektive temaområde har ett temaråd som består av minoritetsföreträdare, tjänsteman för minoritetsfrågor och stadens specialister/strateger. Minoritetsföreträdarna är yrkesverksamma personer med koppling till och intresse för respektive temaområde, exempelvis småbarnsföräldrar i rådet för förskola/skola/språkrevitalisering. Temarådets förslag på satsningar tas upp till en gemensam diskussion i samrådsgruppen som också beslutar och organiserar genomförande.

FAKTA

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk slår inte fast hur samråden ska gå till – det avgörande är att man samråder regelbundet, inte exakt hur. Förutsättningarna och behoven ser olika ut i olika delar av landet, för olika minoriteter och inom minoritetsgrupperna. Samrådsformerna får anpassas efter vad som fungerar bäst i respektive kommun, landsting eller region.

I Södertälje kommun hålls gemensamma samråd med den sverigefinska och den romska minoriteten. De flesta romer i Södertälje har finsk bakgrund. I princip samtliga av Södertäljes sverigefinska och romska föreningar finns representerade i samrådsgruppen, där även kommunens finstalande kommunikatör ingår. Alla möten hålls på finska och gruppen träffas en gång i månaden. Då diskuterar man angelägna frågor som hur man kan nå ut med information till minoriteterna om deras rättigheter, vilka behov och önskemål som finns gällande till exempel förskolan och äldreomsorgen, och vilka åtgärder kommunen bör vidta.

Jämtlands läns landsting utarbetade under slutet av 2010 ett formaliserat samråds- och utvecklingsarbete, i första skedet med fokus på en bättre hälso- och sjukvård, med samiska företrädare från olika delar av länet. I samrådsgruppen deltar bland andra primärvårdschefen (som leder samråden), centrumchefen för barn, kvinna, psykiatri, sjuksköterskor, folkhälsosamordnare, samordnare för de

psykosociala enheterna inom landstingsdriven primärvård, kommunikationsstrateg och en utvecklingsstrateg med ansvar för nationella minoriteter och barnkonventionen. Syftet är att förbättra tillgången till vård för den samiska befolkningen inom landstinget. Vid mötena har man bland annat diskuterat var och hur landstinget behöver förstärka sin verksamhet för att kunna möta de behov som finns hos samerna. Stort fokus har lagts på språkkompetens, behovet av kulturförståelse hos hälso- och sjukvårdspersonalen samt på möjligheten till samverkan med andra aktörer i dessa frågor. Även översättningar på hemsidan, skyltning på samiska och kulturutsmyckningar diskuteras.

Vissa kommuner, t.ex. Gällivare, Umeå, Krokom och Jokkmokk, arvoderar ledamöterna i samrådsgrupperna. I Jokkmokks kommun har man en minoritetsspraksgrupp bestående av representanter för samebyarna i Jokkmokk och Jokkmokks sameförening, samt politiskt valda representanter för kommunen. Gruppen, som sammanträder omkring fyra gånger per år, hanterar bland annat frågor rörande minoritetsspråk och ansökningar om medel för minoritetsverksamhet.

Surahammars kommun har skapat en styrgrupp för samråd om det finska förvaltningsområdesarbetet. I gruppen ingår representanter för de två finska föreningarna och de två finskspråkiga PRO-föreningarna i kommunen, kommunalrådet (som är sammankallande), ordföranden i socialnämnden, en kommunfullmäktigeledamot, chefen för skola och omsorg samt kommunens processledare. Den sistnämnda arbetar heltid med frågor som rör förvaltningsområdet.

I Västra Götalandsregionen finns sedan flera år en samrådsgrupp för alla fem nationella minoriteter. Från regionens sida deltog tidigare regionstyrelsens ordförande och vice ordförande. Sedan 1 januari 2011 ligger ansvaret på kommittén för rättighetsfrågor, som arbetar direkt under regionstyrelsen.

Politisk förankring av det slag som finns i samrådsgrupperna i Jokkmokks och Surahammars kommuner och i Västra Götalandsregionen ger tyngd och kan underlätta när det gäller att gå från ord till handling. Samråden blir inte bara diskussionsforum utan kan även ha beslutanderätt.

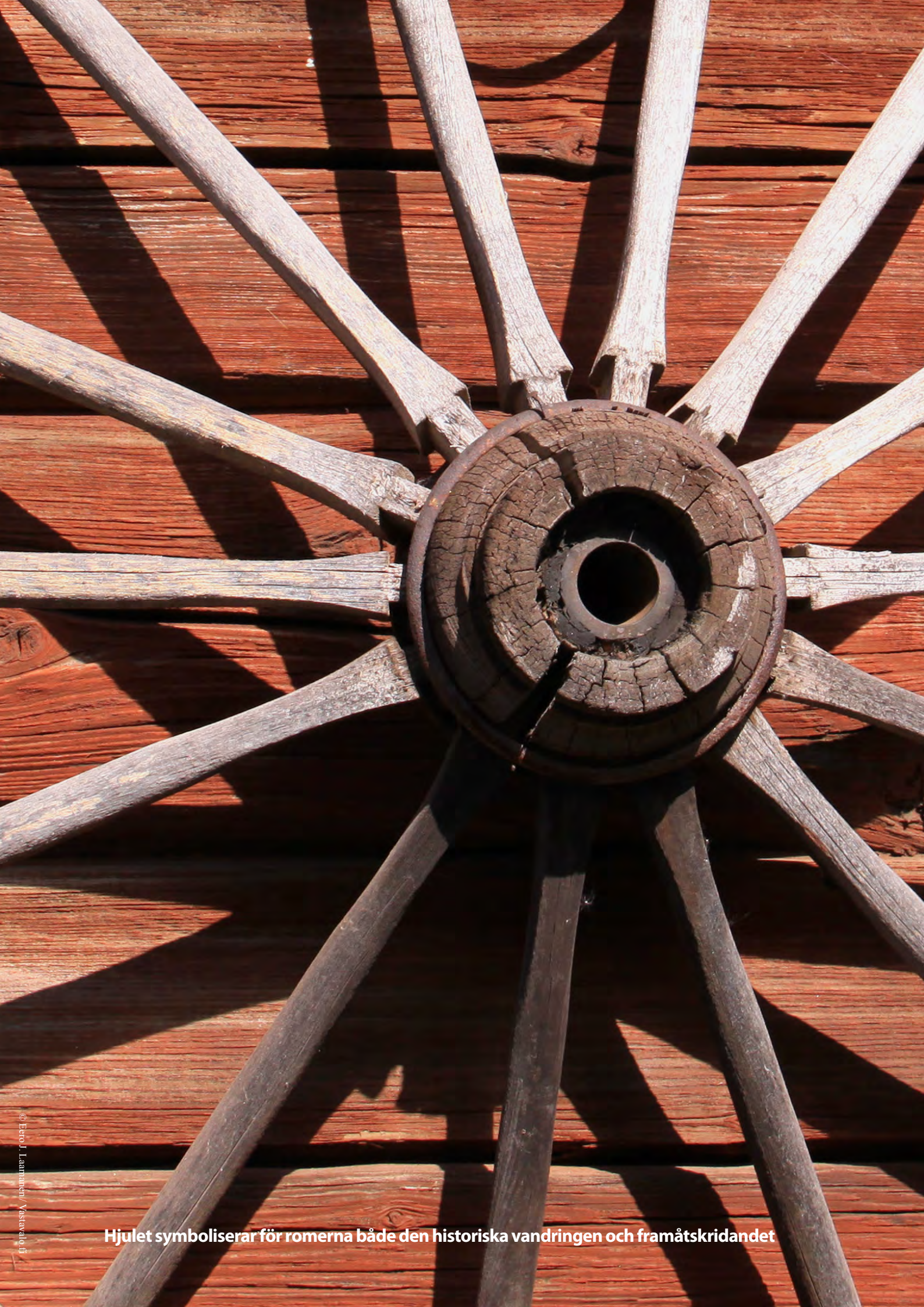
CHECKLISTA

- Ta kontakt med minoritetsföreningarna på orten
- Om inga lokalföreningar finns – gå via riksorganisationerna eller föreningar i omkringliggande kommuner/landsting/regioner
- Se över befintliga brukarråd
- Skapa strukturerade och regelbundna samrådsformer
- Ge minoriteterna reellt inflytande över frågor som berör dem
- Bjud in icke föreningsaktiva – ordna öppna samråd på t.ex. bibliotek
- Annonsera både på minoritetsspråk och svenska om de öppna samråden
- Ge möjlighet att lämna synpunkter via förslagslådor i bibliotek och/eller på internet
- Ge gärna samråden politisk förankring

Minoritet.se är en webbplats
om de nationella minoriteterna
och minoritetsspråken.

www.minoritet.se

Hjulet symboliserar för romerna både den historiska vandringen och framåtskridandet

2.2 Kartläggning

Europarådet har i sin granskning av den svenska minoritetspolitiken påpekat att bristande statistik om Sveriges nationella minoriteter gör det svårare att följa upp åtagandena i ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen¹¹. Svenska myndigheter registrerar av integritetsskäl inte befolkningen utifrån etnisk tillhörighet. Det finns därför ingen officiell statistik över hur många individer som identifierar sig med någon eller några av de nationella minoriteterna eller var i landet de bor.

Att införa sådan registrering är inte aktuellt, men för att kunna implementera lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och bedriva ett aktivt minoritetsarbete behöver kommuner, landsting och regioner ha kunskap om minoritetssituationen i området.

För de kommuner i förvaltningsområden som mottar statsbidrag för merkostnader i samband med lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråks tillkomst (se vidare under 2.7) är kartläggning ett krav. Enligt förordningen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:1299) ska varje kommun tillsammans med de nationella minoriteterna kartlägga de behov som finns av åtgärder till stöd för användningen av finska, meänkieli respektive samiska.

Även för de kommuner, landsting och regioner som inte ingår i förvaltningsområden är en kartläggning starkt att rekommendera. Inventeringen bör ge svar på:

- vilka nationella minoriteter som finns i kommunen, landstinget eller regionen
- vilka behov och önskemål minoriteterna har
- vilka språkkunskaper som finns inom kommunens, landstingets eller regionens olika personalgrupper; handläggare, förskolepersonal, äldreomsorgspersonal och så vidare.

Kartläggningen ska ske i enlighet med personuppgiftslagen (SFS 1998:204) (PuL), som trädde i kraft 1998 och syftar till att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks när personuppgifter behandlas. Lagen bygger i hög grad på samtycke och information till de registrerade¹².

När en kartläggning genomförs bör man vara mycket tydlig med syftet. I det aktuella sammanhanget är det viktigt att förmedla att kartläggningen sker eftersom man värnar minoriteternas språk och kultur, och att deltagarnas eventuella erfarenheter inom dessa områden betraktas som något positivt. Minst lika viktigt är att tydliggöra att det är helt frivilligt att delta. Den som inte är bekväm med att svara på frågor om sin bakgrund eller nuvarande situation ska inte känna någon press att göra det.

Kartläggningen bör genomföras i samråd med de nationella minoriteterna. Så har bland annat skett i Surahammar, där kommunen tillsammans med den sverigefinska minoriteten genomfört en kartläggning av minoritetens önskemål och behov.

¹¹Prop. 2008/09:158, s. 43

¹²<http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/> [Hämtat 2013-12-12]

Kommunens processledare för det finska förvaltningsområdesarbetet tog fram förslag till en enkät och ett följbrev. Förslagen diskuterades i kommunens styrgrupp och alla fick möjlighet att lämna synpunkter. I styrgruppen ingår representanter för de två finska föreningarna och de två finskspråkiga PRO-föreningarna i kommunen samt representanter för kommunen, bland andra kommunalrådet och processledaren. Minoritetsföreningarna var mycket aktiva i kartläggningsprocessen; de delade ut enkäter inom och utanför föreningarna, bjöd in processledaren till sina möten och så vidare.

Enkätstudien följdes upp med ett antal intervjuer med sverigefinnar. Intervjuer kan ge mer utvecklad och djupgående information än enkäter och är på så sätt ett bra komplement.

Surahammar har också gjort en kartläggning av personalens kunskaper i finska. Även i detta fall diskuterade man enkäten och följbrevet i styrgruppen innan de skickades ut.

I Bergs kommun genomfördes en kartläggning av äldre samers behov och önskemål genom att en person, som var bekant med de äldre samerna i kommunen och väl förtrogen med samisk kultur, åkte runt och gjorde intervjuer. Kartläggningen visade att de intervjuade ville ha möjlighet att tala samiska, umgås med andra äldre samer och äta traditionell samisk mat. Ett av resultaten blev att kommunen etablerade ett samarbete med ett samiskt företag för leverans av mat till de äldre en dag i veckan.

FAKTA

När det gäller personer som är födda i Finland, och personer som har minst en förälder eller minst en far- eller morförälder som är född i Finland, finns kommunspecifik statistik hos Statistiska Centralbyrån (SCB).*

Södertälje kommuns finsktalande kommunikatör har undersökt de anställdas språkkunskaper dels med hjälp av en enkät, dels muntligen genom att fråga så många som möjligt av dem som arbetar i kommunhuset om de talar finska. De som visade sig vara finsktalande skrevs, om de gav sitt godkännande, in i en förteckning. Den ger översikt över finskspråkigheten i kommunens olika förvaltningar och underlättar servicen till medborgarna. Finsktalande personal finns på alla kommunens kontor.

* Kontakta SCB på telefon 08-506 948 01 för mer information.

I Norrbotten tog samtliga förvaltningskommuner gemensamt fram en enkät¹³ för att kartlägga språkkompetensen bland personalen samt behoven av minoritetsspråkig service inom förskoleverksamheten, äldreomsorgen och hos allmänheten. Enkäten anpassades sedan till förhållandena i respektive kommun.

En modell för kartläggning finns också i Sametingets språkhandbok¹⁴. Modellen innebär en inventering av situationen avseende antalet samer och samisktalande, informationen på samiska, kontakter med enskilda, personalutveckling, förskoleverksamhet, modersmålsundervisning och äldreomsorg.

Med en kartläggning som grund kan kommunen, landstinget eller regionen också skapa handlingsplaner och policier för det fortsatta minoritetsarbetet.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk kräver inte att varje kommun, landsting och region tar fram en handlingsplan – men att göra det kan vara till stor hjälp i arbetet med att implementera lagen i den vardagliga verksamheten. Det är värdefullt att handlingsplanen omfattar samtliga fem nationella minoriteter. En handlingsplan förtydligar vad som behöver göras på minoritetsområdet och blir på så sätt ett konkret verktyg i detta arbete. Planen kan bland annat innehålla långsiktiga mål och delmål, åtgärder för att nå dessa mål och en tidsplan för uppföljning, utvärdering och uppdatering. Planen bör ha en övergripande politisk och verksamhetsmässig förankring. Utan en sådan förankring finns en risk att minoritetsfrågorna blir en isolerad verksamhet i kommun.

En plan av den typen har upprättats i Borås kommun, som ingår i det finska förvaltningsområdet sedan 2010. Den innehåller en detaljerad strategi och ska underlätta för projektledaren att strukturera upp och styra projektverksamheten, för projektmedarbetarna att finna riktlinjer och information samt för styrgruppen och andra att kunna följa upp projektet. Borås kommun har tagit fram ett policydokument för arbetet med samtliga nationella minoriteter.

Haparanda kommun har många finsk- och meänkielitalande invånare och kom redan år 2000 med i förvaltningsområdena för de båda språken. Då påbörjades också processen att ta fram ett policydokument för minoritetsarbetet.

I den arbetsgrupp som bildades för att diskutera det minoritetspolitiska programmet ingick representanter från finska lokalföreningar och Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T), liksom kommunrepresentanter. Man fokuserade på ett antal temaområden som motsvarade de olika kommunala förvaltningarnas arbetsområden. Programmet skrevs på finska och översattes sedan till svenska.

I det minoritetspolitiska programmet anges bland annat att minoritetsspråkiga ska få service på de språk de önskar, att aktivt arbete ska bedrivas i förskolan för att minoritetsspråkiga ska ges möjlighet att bli tvåspråkiga och utveckla den egna kulturella identiteten och språket, och att samråd ska ske minst två gånger per

¹³Blanketterna finns att ladda hem på minoritet.prod3.imcms.net/1021 [Hämtat 2013-12-12]

¹⁴Nakkäljärvi Utsi, Elli Sivi (2010): Samisk språkhandbok för förvaltningsmyndigheter. Språkhandboken, som har tagits fram i samarbete med bland andra Länsstyrelsen i Norrbottens län, kan beställas från Sametingets kansli, telefon 0980-780 30. Den finns även att ladda hem på Sametingets hemsida, <http://www.sametinget.se/sprakhandbok>. [Hämtat 2013-12-12]

år. Nämnderna är ansvariga för att de i programmet beslutade åtgärderna genomförs. De ska också finnas med i förvaltningarnas verksamhetsplaner. Kommunfullmäktige ska revidera programmet varje mandatperiod och göra eventuella tillägg eller ändringar.

Programmet är en viktig del av kommunens minoritetsarbete. Det används aktivt och uppdateras regelbundet. År 2009 begärdes skriftliga svar in angående vilka av programmets åtgärder som hade genomförts och en hearing hölls med respektive förvaltnings- eller avdelningschef. Processen resulterade i ett antal förslag på nya åtgärder inom varje programområde. Under 2013-2014 pågår en ny uppdatering.

Handlingsplaner finns också i bland annat Kiruna, Krokoms och Surahammar kommuner. I avsnitt 3.3 finns fler exempel samt länkar för dig som vill ta del av dokumenten.

CHECKLISTA

- Kartlägg tillsammans med minoriteterna:
  - vilka nationella minoriteter som finns i kommunen, landstinget eller regionen
  - vilka behov och önskemål de har
  - vilka språkkunskaper kommunens, landstingets eller regionens anställda har

- Var tydlig med kartläggningens syfte

- Var tydlig med att det är frivilligt att delta

- Använd till exempel enkäter och olika typer av intervjuer

- Ta fram handlingsplaner/policydokument som anger:
  - långsiktiga mål och delmål för minoritetsarbetet
  - åtgärder för att nå dessa mål
  - tidsplan för uppföljning, utvärdering och uppdatering

2.3 Information och myndighetsbemötande

För att lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråks intentioner ska förverkligas krävs information och kunskap om minoritetsfrågorna i alla delar av samhället.

Detta avsnitt handlar om lagens bestämmelser angående förvaltningsmyndigheters skyldighet att informera minoriteterna om deras rättigheter och ge samhällsservice på minoritetsspråk. Om det ska kunna ske på ett effektivt sätt måste det inom myndigheterna finnas både språkkunskaper och kunskaper om lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Dessutom behöver myndigheterna ha kännedom om den faktiska situationen för minoriteterna i området. Vikten av samråd och kartläggning tål här att upprepas.

Myndigheternas sätt att bemöta de nationella minoriteterna i den lokala eller regionala vardagen är av stor betydelse, inte minst med tanke på hur minoriteterna har behandlats genom historien. Ett positivt bemötande från myndighetshåll kan förväntas leda till att enskilda i högre grad kommer utnyttja sina rättigheter¹⁵.

Frågor som rör information och myndighetsbemötande regleras i flera paragrafer i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk:

3§ Förvaltningsmyndigheter ska när det behövs på lämpligt sätt informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter enligt denna lag.

Bestämmelsen gäller för samtliga fem minoriteter och i hela landet. Informationen kan förmedlas på en rad sätt.

På kommunens, landstingets eller regionens hemsida samlas med fördel information om nationella minoriteters rättigheter och om det egna arbetet inom minoritetsområdet. Denna information bör ges både på minoritetsspråk och på svenska.

Många av de kommuner som ingår i förvaltningsområden har idag finsk-, samisk- respektive meänkielispråkiga sidor på webbplatsen. Några exempel är www.berg.se (samiska), www.botkyrka.se och www.norrkoping.se (finska) samt www.kiruna.se (finska, samiska och meänkieli). Sådana sidor kan också skapas på romani chib och jiddisch, och av kommuner i hela landet, inte bara de som ingår i förvaltningsområden. På bland annat länsstyrelsens hemsida och på www.minoritet.se, webbplatsen för de nationella minoriteterna, finns visst översett material som kan användas.

Den expertkunskap inom informationsområdet som finns hos kommunernas, landstingens och regionernas informatörer och kommunikatörer bör tas tillvara även i detta sammanhang. Flera kommuner i förvaltningsområdena har anställt minoritetsspråkiga informatörer i syfte att kunna ge information och service på det aktuella språket. Det gäller bland annat Älvkarleby, Hallstahammar och Upplands Väsby.

¹⁵Prop. 2008/09:158, s. 86

I förvaltningsområdena finns också i många fall en eller flera kontaktperson/er med kunskaper i minoritetsspråken, som exempelvis svarar på frågor per telefon och finns tillgängliga i kommunfoajén vissa tider (se vidare nedan). Språkkunskaper bör beaktas när kommuner, landsting och regioner – i hela landet, inte bara i förvaltningsområden – rekryterar ny personal (se vidare nedan).

Om kommunen, landstinget eller regionen har en egen tidning kan den vara en effektiv informationskanal. Genom att regelbundet skriva om frågor som rör minoritetslagstiftningen uppmärksammar man både personer som tillhör minoriteten och allmänheten i övrigt på dessa frågor. Information som riktas till den minoritet som kommunen, landstinget eller regionen är förvaltningsområde för kan med fördel kompletteras med information även till övriga minoriteter. När det gäller många av rättigheterna i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk kan gemensam information ges eftersom de gäller för samtliga nationella minoriteter.

Även de informationsblad som många kommuner, landsting och regioner regelbundet skickar till hushållen kan innehålla information om minoritetsfrågor. Broschyrer och affischer med information om rättigheterna kan finnas tillgängliga på offentliga platser som kommunfoajén, biblioteket, vårdcentralen, barnmorskemottagningen/mödravårdscentralen (MVC) och barnavårdscentralen (BVC). De två sistnämnda passar särskilt bra för att förmedla fakta om den rätt till förskoleverksamhet på minoritetsspråk som finns i kommuner som ingår i förvaltningsområden.

Stockholms stad har tagit fram broschyrer på finska om minoritetslagstiftningen och om äldreomsorgen i kommunen. En folder med grundläggande information på finska om stadens verksamhet, ”Näin Tukholmaa hallitaan” (”Så styrs Stockholm”), finns också.

Öppna informationsmöten har anordnats i bland annat Hallstahammars kommun. Tillsammans med församlingen hade man öppet hus och informerade muntligt, vilket gav bra effekt. Mötet annonserades på kommunens hemsida, i lokaltidningen och via finska föreningen, finska PRO och församlingen. Även Pajala kommun har arrangerat öppna informationsmöten.

För att nå ut med informationen till så många som möjligt kan man använda sig av både nya och mer traditionella kanaler.

Information via hemsidan har redan diskuterats, men internet kan användas på fler sätt än så. Kommunen, landstinget eller regionen kanske har, eller kan skapa, en sida på det sociala nätverket Facebook där information om minoritetsrättigheter kan vara en del.

I Södertälje ges information om kommunens verksamhet och minoriteters rättigheter via Radio Finlandias webbsändningar, där kommunens finstalande kommunikatör svarar på frågor varje månad.

Lokala radiostationer, tv-kanaler och tidningar är även i övrigt möjliga kanaler för information.

Namn: **Mona Mörtlund**

Född: **1957**

Minoritetstillhörighet: **Tornedaling**

Yrke: **Författare, dramatiker, översättare**

Bostadsort: **Luleå**

Intressen: **Mitt arbete, goda samtal och varma möten.**

Jag är poet, författare, dramatiker och översättare. En av de första författarna som började skriva på meänkieli och jag är en av grundarna av Svenska Tornedalingars Riksförbundet-Tornionlaaksolaiset och också förbundets första ordförande.

Landstinget i Uppsala län har annonserat i lokaltidningarna om att det på landstingets hemsida finns patientinformation på finska samt information om de rättigheter lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk ger finskspråkiga i deras kontakter med landstinget. Information om lagen har också förmedlats via affischer i väntrummen på sjukhus och vårdcentraler.

8 § Enskilda har rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid sina muntliga och skriftliga kontakter med en förvaltningsmyndighet vars geografiska verksamhetsområde helt eller delvis sammanfaller med minoritetsspråkets förvaltningsområde.

9 § Utanför ett förvaltningsområde har enskilda rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid muntliga och skriftliga kontakter i förvaltningsmyndigheters ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet kan handläggas av personal som behärskar minoritetsspråket.

11 § Förvaltningsmyndigheter ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli respektive samiska där detta behövs i enskildas kontakter med myndigheten.

Som tidigare nämnts har flera kommuner som ingår i förvaltningsområden för ett eller flera av minoritetsspråken anställt språkkunniga informatörer och/eller kontaktpersoner i syfte att kunna ge information och service på minoritetsspråken. Kommuner, landsting och regioner i förvaltningsområden ska, som åttonde paragrafen anger, kunna kommunicera skriftligt och muntligt på finska, meänkieli respektive samiska med enskilda. Det räcker inte att myndigheten har personal med språkkunskaper, personalen ska också ha den kunskap som krävs för att handlägga de ärenden som kommer in.

Det kan förstås vara svårt att anställa språkkunnig personal med kunskap i varje tänkbart ärende – i vissa fall får man lösa det hela med hjälp av extern tolk eller översättare. Det är dock mycket viktigt att sträva efter en god och utbredd kunskap i minoritetsspråken bland kommunens, landstingets eller regionens egen personal. Detta gäller även utanför förvaltningsområden. Nionde paragrafens formulering ”/.../ om ärendet kan handläggas av personal som behärskar minoritetsspråket” ska läsas tillsammans med 11:e paragrafens ”förvaltningsmyndigheter ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli respektive samiska där detta behövs /.../”

”Verka för” innebär här att aktivt beakta behovet av personal som behärskar dessa språk och vid behov söka aktivt efter sådan personal¹⁶. Det kräver att kommunen, landstinget eller regionen har kännedom dels om minoriteternas behov av och efterfrågan på minoritetsspråkig service, dels om personalens språkkunskaper och önskan att använda språket i arbetet. Här kommer den tidigare diskuterade kartläggningen åter in i bilden.

Kunskaper i minoritetsspråken bör alltså beaktas när ny personal rekryteras, och det är därför viktigt att personalavdelningen är involverad i kommunens, landstingets

¹⁶Prop. 2008/09:158, s. 131

eller regionens minoritetsarbete. Språkkunskaper kan med fördel anges som en merit i platsannonser. Man kan även tänka sig sådan kompetens som en lönepåverkande faktor. Befintlig personals språkkunskaper ska förstås också – under förutsättning att personalen ifråga är positiv till detta – uppmärksammas och tas tillvara. Om möjligt bör den personal som behärskar minoritetsspråk arbeta inom de verksamheter där denna kompetens behövs.

Även utveckling av kunskaperna bör uppmuntras. Eskilstuna kommun har erbjudit handläggare (bland annat biståndshandläggare) att gå en kurs i myndighetsfinska, och intresset har varit stort. I bland annat Arjeplog och Gällivare kommuner har anställda inom äldreomsorgen gått kurser i konversationsfinska. I Gällivare anordnas även kurser i meänkieli.

När det gäller fortbildning om minoritetsfrågor generellt, och inte bara med avseende på språk, finns ett bra exempel från Norrbottens läns landsting, Division Kultur och utbildning:

Länsmuseet i Norrbotten, som är en del av landstinget, skapade möjlighet för divisionens anställda att gå en kurs i fyra steg om nationella minoriteter. Kursen genomfördes i samarbete med Luleå tekniska universitet. Deltagarna – arkeologer, utställningspersonal och så vidare – fick kunskap som de nu använder inom sina respektive områden. Minoritetsperspektivet diskuteras regelbundet i de olika arbetsgrupperna och genomsyrar på så sätt hela verksamheten. Många har också fortsatt att studera frågorna på egen hand. Parallellt med kursen arrangerade Division Kultur och utbildning fyra seminarier med rubriken ”Hur använder vi vår historia?”. Arbetsgrupperna bestod av representanter för minoriteterna.

De fyra seminariernas teman var i tur och ordning samer (seminariet samarrangerades med Sametinget), sverigefinnar och tornedalingar, romer och judar samt sociopolitiska grupperingar (inom de olika minoriteterna). Målgrupp för seminarierna var bland annat handläggare inom landsting, kommun och länsstyrelse, samt nationella minoriteter.

I programmet ingick vetenskapliga föreläsningar, samtalsgrupper och så kallade open space-diskussioner där deltagarna kunde lyfta fram olika frågeställningar.

Ett annat exempel är den temadag som Eskilstuna kommun, Strängnäs stift och representanter för den finsk-romska gruppen anordnade i samarbete med landstinget Sörmland. Romska föreläsare informerade tjänstemän från kommun och landsting om romernas historia och hur det är att leva som rom i Sverige idag. I Surahammars kommun har processledaren för det finska förvaltningsområdesarbetet besökt de olika personalgrupperna och informerat muntligen om lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och vad den innebär för kommunen.

Landstinget i Uppsala län har informerat anställda om lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk via artiklar i personaltidningen och på intranätet. Informationen handlade om finskspråkigas rättigheter och när landstinget ska vara redo att kommunicera på finska. Dessutom har ledningen för primärvården informerats om lagstiftningen.

Kunskap om minoritetsfrågor och minoritetsspråk är sammanfattningsvis att betrakta som en värdefull kompetens hos anställda inom kommuner, landsting och regioner, och åtgärder som de ovan beskrivna är en del i arbetet för att stärka minoritetsspråkens och minoritetskulturernas ställning och status.

12 § Förvaltningsmyndigheter får bestämma särskilda tider och särskild plats för att ta emot besök av enskilda som talar finska, meänkieli respektive samiska, samt ha särskilda telefontider.

För att kommuner, landsting och regioner ska kunna bemöta minoritetsspråkiga medborgare på bästa möjliga sätt krävs struktur, rutiner och tydlig information. Frågor inkommer ofta via telefon, e-post och personliga besök och mottagandet behöver samordnas så att ingen fråga faller mellan stolarna. I receptionen eller växeln behövs beredskap att svara på eller vidarebefordra frågor på minoritetsspråket, antingen genom att direkt koppla till lämplig person eller genom att hänvisa till en besöks- eller telefontid.

Det råder stor brist på samisktalande personal i det samiska förvaltningsområdet. De fyra Norrlandskommunerna Arjeplog, Arvidsjaur, Malå och Sorsele har därför inrättat en gemensam telefonväxel med samiskspråkig kompetens.

Flera kommuner har i enlighet med 12 § bestämt särskilda tider då minoritetsspråkig personal finns på plats i exempelvis kommunfoajén eller medborgarcenter. Telefontider och möjlighet att lämna meddelande på minoritetsspråket finns i flera fall också.

Hallstahammar och Västerås kommuner har ordnat det så att de finsktalande informatörerna sitter nära receptionen och därmed ofta kan svara på frågor direkt när de inkommer.

Älvkarlebys finsktalande informatör har sin permanenta arbetsplats i kommunens bibliotek. Hon flyttade dit från kommunhusets tredje våning för att vara mer tillgänglig och lättare kunna träffa allmänheten.

Eskilstuna kommun har finskspråkig kompetens i receptionen, och inom samtliga förvaltningar och kommunala bolag finns finsktalande kontaktpersoner som kan svara på frågor om det aktuella verksamhetsområdet. Kontaktpersonerna träffas regelbundet för att diskutera och samordna sitt arbete.

Även i Västerås kommun finns finsktalande personal i receptionen och kontaktpersoner inom de olika förvaltningarna. Bland annat finns finsktalande biståndshandläggare.

I Kiruna kommun har förvaltningar kontaktpersoner att hänvisa till om någon vill framföra sitt ärende på meänkieli eller finska. Samisk språkkompetens finns hos barn- och utbildningsförvaltningen och socialförvaltningen. Oavsett hur man väljer att organisera mottagandet av besök och frågor är det viktigt att vara tydlig gentemot allmänheten. Information om när man kan komma eller ringa bör finnas på hemsidan, i kommun-, landstings- eller regionhuset och gärna också på bibliotek och liknande platser.

CHECKLISTA

Informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter via:

- kommunens, landstingets eller regionens hemsida
- kommunens, landstingets eller regionens informatörer
- kommun-, landstings- eller regiontidning och informationsblad
- broschyrer och affischer på vårdcentraler, MVC, BVC, bibliotek och liknande platser
- öppna informationsmöten
- lokal-tv, lokalradio och lokalpress
- Facebook och andra sociala medier

Skapa struktur för att möta minoritetsspråkiga medborgare genom att:

- ha minoritetsspråkiga kontaktpersoner och/eller informatörer
- samordna mottagandet av frågor inkomna via telefon, e-post, besök osv.
- skapa beredskap att vidarebefordra frågor från reception/växel till kontaktperson/er
- skapa möjlighet att lämna telefonmeddelande på minoritetsspråk
- bestämma tid, plats och telefontid för minoritetsspråkig service
- informera tydligt om när, var och hur minoritetsspråkig service ges

Stärk personalens språkkunskaper och kunskaper om minoritetsfrågor generellt genom att:

- uppmuntra användning av minoritetsspråk och tydliggör att det är en resurs
- ange kunskaper i minoritetsspråk som merit i platsannonser
- låta kunskaper i minoritetsspråk påverka lönen
- ge möjlighet till och uppmuntra fortbildning om lagstiftning, språk, kultur och historia

2.4 Främjande och synliggörande

4 § I språklagen (2009:600) anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.

Framtiden för de nationella minoritetsspråken i Sverige är oviss och några av dem, däribland jiddisch och romani chib, är starkt hotade. Omedelbara insatser behövs för att revitalisera språken.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråks 4 § gäller för samtliga fem minoriteter och i hela landet. Kravet på det allmänna att främja de nationella minoriteternas språk och kultur innebär att aktiva åtgärder ska vidtas.

Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska som bestämmelsen anger främjas särskilt. Detta är i överensstämmelse med FN:s konvention om barnets rättigheter, som i artikel 30 slår fast att barn som tillhör minoriteter och urbefolkningar har rätt att ha sitt eget kulturliv, bekänna sig till och utöva sin egen religion och använda sitt eget språk.

Att ge barn som tillhör minoriteterna tillgång till minoritetsspråken är också den kanske allra mest effektiva revitaliseringsmetoden. Ju tidigare man kommer i kontakt med ett språk, desto lättare är det att ta till sig det. Grunden för additiv tvåspråkighet (inlärning av ett andra språk som inte sker på bekostnad av det första språket) läggs under ett barns tidiga barndom och förutsättningarna försämrars med barnets stigande ålder¹⁷.

Ett sätt att främja barns användning av minoritetsspråk är att, som Upplands Väsby kommun och Sverigefinska skolan har gjort, ordna sagostunder på finska (eller andra minoritetsspråk) på biblioteket. Barns användning av minoritetsspråket påverkas ju av i vilken grad det talas av föräldrarna, och även vuxna har möjlighet att delta i sagostunderna i syfte att förbättra sina språkkunskaper.

Barnteater på minoritetsspråk är en annan idé, som har prövats i Hallstahammars kommun. Bland annat har den tvåspråkiga (svenska och finska) dockteaterföreställningen *Med två tungor* spelats. Bakom den välbesökta och uppskattade föreställningen stod Uusi Teatteri/Nya Finska Teatern.

Förskolan spelar en mycket viktig roll för att främja barns tillgång till minoritetsspråk och minoritetskultur. När det gäller finska, samiska och meänkieli ger lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk särskilda rättigheter inom förskolan. Även de övriga två nationella minoriteternas språk och kulturer kan och bör på olika sätt uppmärksammas inom förskolans verksamhet. Skollagen anger att förskolan och förskoleklassen ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. Förskolan diskuteras vidare i avsnitt 2.5.

¹⁷ Prop. 2008/09:158, s. 97

Även skolan är mycket viktig i arbetet för att främja de nationella minoriteternas språk och kultur. Elever som tillhör någon av de nationella minoriteterna har utökade rättigheter till modersmålsundervisning. Skolan är skyldig att anordna undervisning i de nationella minoritetsspråken även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk och även om det finns färre än fem sökande elever i kommunen. Enligt skollagen ska en elev ha grundläggande kunskaper i det nationella minoritetsspråket för att vara berättigad till undervisning. Detta krav planerar regeringen att ta bort. Ändringen i skollagen beräknas kunna träda i kraft den 1 juli 2015.

Att främja minoriteters språk och kultur handlar också om att arbeta för att synliggöra dessa i samhället och öka den allmänna medvetenheten om minoritetsfrågor. För att förvaltningsmyndigheter ska kunna göra det krävs återigen – precis som när det gäller informationsansvaret gentemot minoriteterna – att myndighetsanställda har goda kunskaper om minoritetsfrågorna.

Kommuner, landsting och regioner bör, även om de inte upplever någon uttrycklig efterfrågan, arbeta aktivt med att sprida kunskap om minoritetsfrågor. Då skapas uppmärksamhet och intresse, både hos allmänheten, kommunens, landstingets eller regionens anställda och minoriteterna själva, vilket är avgörande i det långsiktiga arbetet för att bevara minoritetsspråken och kulturarvet.

Ett sätt att uppmärksamma minoritetsfrågorna är olika typer av seminarier, föreläsningar och kulturevenemang, för allmänheten såväl som myndighetsanställda. Minoriteterna bör utforma eller vara delaktiga i utformningen av evenemangen.

I Umeå anordnas årligen Ubmejen biejviej, Samiska veckan, med föreläsningar, konserter, film och samtal. Förutom att synliggöra frågor som rör samisk kultur är syftet att skapa en mötesplats som kan fungera identitetsstärkande för den samiska befolkningen. Arrangör är Umeå Sameförening, Sähkie, i samarbete med Västerbottens museum, Umeå kommun, Region Västerbotten, Umeå universitet, studieförbunden och andra lokala samarbetspartners.

Även Lycksele Sameförening arrangerar, med ekonomiskt stöd från Lycksele kommun och Region Västerbotten, en samisk vecka varje år. På programmet står seminarier, barnteater, föreläsningar och filmvisningar.

I Södertälje arrangerades tredagarsevenemanget ”Finska dagar” i Stadshuset. Både den finsk-romska och den sverigefinska minoriteten deltog. Evenemanget var öppet för allmänheten och arrangerades av de finska och romska föreningarna i samarbete med kommunen. Bland annat kunde besökarna se finsk film, lyssna på romsk musik och ta del av berättelser från äldre finländare.

Samrådsgruppen i Södertälje medverkar också i andra kommungemensamma evenemang, bland annat Internationella kvinnodagen, Medborgardagen och en temadag för äldre.

Namn: **Marianne Kiiskilä**

Född: **1977**

Minoritetstillhörighet: **Sverigefinne**

Yrke: **Informatör**

Bostadsort: **Hallstahammar**

Intressen: **Minoritetsfrågor, kultur i alla former, fotografering och familjen.**

Det är min uppgift att lyfta fram de områden där de nationella minoriteterna anser att utveckling behövs och föreslå konkreta åtgärder som stärker deras ställning.

Även på många bibliotek runt om i landet arbetar man kontinuerligt och medvetet med att uppmärksamma frågor som rör de nationella minoriteternas språk och kultur.

På Umeå stadsbibliotek finns ett samiskt rum där all tillgänglig media på de samiska språken samlas, liksom media på svenska om samer och samisk kultur. Där visas också bildspel och filmer om Sápmi. Rummet har skapats tillsammans med Svenska samernas riksförbund (SSR) och Samiskt informationscentrum i Östersund.

Eskilstuna stadsbibliotek ordnar regelbundet finska kulturarrangemang såsom lyrik-kaféer, bio, teater och musikföreställningar. Biblioteket har också en stor avdelning med finska böcker och tidskrifter och ny finsk litteratur köps in kontinuerligt.

Även i Västerås är stadsbibliotekets personal engagerad i minoritetsarbetet. Tillsammans med kommunens referensgrupp för finska frågor diskuterar man regelbundet hur man kan arbeta med litteratur och kulturaktiviteter på finska. Stadsbiblioteket har även haft en utställning om romsk historia.

Användandet av minoritetsspråk i offentliga sammanhang som togs upp i avsnitt 2.3 bidrar förstås också till främjandet och synliggörandet.

En relaterad åtgärd som kan vara mycket effektiv är skyltning på minoritetsspråk. Det kan handla om allt från ortnamn till kommunhusets öppettider. Skyltningen har både en rent praktisk och en symbolisk funktion; den underlättar för dem som av olika skäl hellre använder minoritetsspråk än svenska i vardagen, samtidigt som den påminner om de nationella minoriteternas närvaro i lokalsamhället och visar att kommunen, landstinget eller regionen tar minoritetsfrågorna på allvar.

Skyltning på minoritetsspråk förekommer i flera kommuner och landsting, bland annat i Gällivare kommun som ingår i förvaltningsområdena för samiska, finska och meänkieli. Skyltar på dessa tre språk finns till exempel i kommunhuset, biblioteket och badhuset.

Jokkmokks kommun skyltar på lule- och nordsamiska, och Älvdalens kommun på sydsamiska.

Bestämmelserna om så kallad god ortnamnsred i lagen om kulturminnen m.m. (SFS 1998:950) syftar bland annat till att säkerställa att minoritetsspråkiga ortnamn inte går förlorade. Samiska och finska omnämns i lagen sedan tidigare och nu föreslår regeringen i en proposition att även meänkieli ska omnämnas. Det innebär att namn på meänkieli, så långt det är möjligt, ska användas samtidigt med svenska, samiska och finska namn på kartor, vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden. Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 2014.

CHECKLISTA

Främja och synliggör minoritetsspråk och -kultur genom:

- modersmålsundervisning i grundskola och gymnasium
- modersmål i förskola och annan pedagogisk verksamhet
- språkbad och språkkurser
- sagostunder, teater och annan barnkultur på minoritetsspråk
- seminarier och temadagar för allmänhet och myndighetsanställda
- film-, musik- och litteraturevenemang
- utställningar m.m. på t.ex. biblioteket
- skyltning på minoritetsspråk

KULTURSAMVERKANSMODELLEN

Kultursamverkansmodellen är en relativt ny modell för fördelning av statsbidrag till regional kulturverksamhet. Syftet är att utveckla dialogen mellan staten, regionerna och kommunerna och att göra kulturskaparna och det civila samhället mer delaktiga i processen.

Varje landsting/region ska upprätta en treårig kulturplan som beskriver hur man planerar att arbeta inom ett antal områden – professionell teater-, dans- och musikverksamhet, regional museiverksamhet, konst- och kulturfrämjande verksamhet, regional arkiverksamhet, filmkulturell verksamhet med särskild inriktning mot barn och unga, hemslöjdsfrämjande verksamhet och regional biblioteksverksamhet. Även andra områden kan tas upp. Planen ska tas fram i samverkan med kommuner i länet, och efter samråd med kulturskapare och det civila samhället.

Det är mycket viktigt att de nationella minoriteterna är delaktiga och har ett reellt inflytande i arbetet med att ta fram kulturplanen. Utifrån respektive landstings/regions kulturplan fattar Kulturrådet beslut om det statsbidrag som landstingen/regionerna får ta emot och själva fördela. Kulturrådet har också särskilda medel, som inte ingår i kultursamverkansmodellen, att fördela till verksamhet som rör de nationella minoriteterna. Även andra medel än dessa öronmärkta kan sökas från Kulturrådet för verksamhet som rör nationella minoriteter.

Läs mer på www.kulturradet.se

Judisk bönesjal

2.5 Förskola

17§ När en kommun i ett förvaltningsområde erbjuder plats i förskola eller sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. skollagen (2010:800) som kompletterar eller erbjuds i stället för förskola, ska kommunen erbjuda barn vars vårdnadshavare begär det plats i sådan verksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på finska, meänkieli respektive samiska.

Förskolan är mycket betydelsefull i arbetet för att revitalisera minoritetsspråken och ge barn som tillhör de nationella minoriteterna tillgång till sitt språk och sin kultur.

Kommuner i förvaltningsområden ska arbeta medvetet och planmässigt med att organisera förskoleverksamhet helt eller delvis på finska, meänkieli respektive samiska.

Lagen definierar inte vad som menas med helt eller delvis, det måste avgöras från fall till fall. Vägledning ges dock i den europeiska stadgan för minoritetsspråk som Sverige ratificerat. Där används uttrycket "väsentlig del". I författningskommentaren till bestämmelsen anges att omfattningen av verksamheten kan variera beroende på hur många barn den omfattar och tillgången på språkkunnig personal¹⁸.

FAKTA

Samiskt språkcentrum, som är en del av Sametinget, har i uppdrag att aktivt främja och stimulera ökad användning av samiska i samhället, bistå med sakkunskap, utveckla metoder för att stärka enskildas förutsättningar att bruka och återta de samiska språken samt sprida kunskap om revitalisering.

Samiskt språkcentrum har tagit fram en pedagogisk låda avsedd för förskolan. Lådan innehåller bland annat spel och sånger och finns på syd-, nord- och lulesamiska samt svenska. Den är avsedd både för förskolor med samisk profil och andra. Samiskt språkcentrum har även tagit fram en metodhandbok för språkrevitalisering inom förskolan. För mer information, ring 0980-780 30 eller gå in på www.sametinget.se/13333.

¹⁸Prop. 2008/09:158, s. 134f

De tidigare diskuterade kraven på kartläggning, samråd och information är även i detta sammanhang högst relevanta. Respektive kommun bör göra en kartläggning av befintliga resurser och behov (nuvarande och kommande) samt samråda med föräldrarna om barnomsorgens organisering.

Dessutom bör tydlig information om möjligheten att välja minoritetsspråkig förskoleverksamhet ges, exempelvis via de kanaler som nämndes i avsnitt 2.3 – kommunens hemsida, MVC, BVC, biblioteken och så vidare. Informationen kan med fördel lämnas parallellt på svenska och minoritetsspråket.

Kommunerna bör klargöra att förskoleverksamhet på minoritetsspråk är något som erbjuds alla som vill ha det, och gärna ställa en direkt fråga till föräldrarna om sådan verksamhet önskas.

I Östhammars kommun kan föräldrar vid anmälan till förskoleverksamhet uppge om man har finska som modersmål och barnomsorgsassistenten frågar då om intresse finns för finskspråkig förskoleverksamhet.

Även i Huddinge kommun, där en förskoleavdelning med finskspråkig verksamhet öppnade 2010, kan föräldrar när de söker förskoleplats för sitt barn ange i ansökan om finska är modersmålet. När lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk trädde i kraft fick de föräldrar som hade gjort det, och vars barn var placerade eller stod i kö till förskolan, ett informationsbrev om de rättigheter lagen ger. De bjöds också in till ett informationsmöte. Information har även förmedlats via kommunens hemsida och annonser i tidningen.

Förskoleverksamheten är en av de saker som diskuteras i kommunens samråd med den sverigefinska minoriteten, och på förskolan Äpplet där avdelningen med finskspråkig verksamhet finns hålls även lokala samråd med föräldrarna.

I flera kommuner finns, liksom i Huddinge, avdelningar med minoritetsspråkig verksamhet som är integrerade i helt svenskspråkiga förskolor. Avdelningar där några men inte alla förskollärare talar minoritetsspråket förekommer också.

I andra kommuner finns förskolor där hela verksamheten är tvåspråkig. Ett exempel är den sverigefinska förskolan Pikku-Erkki i Eskilstuna. Där finns fem avdelningar med finskspråkig verksamhet och intresset har ökat på senare år. På Pikku-Erkki arbetar man med att skapa en bra grund för tvåspråkighet och att främja en kulturell självbild.

På den samiska förskolan Giella i Jokkmokk, där verksamheten bedrivs av Sameskolstyrelsen efter avtal med Jokkmokks kommun, finns en nordsamisk och en lulesamisk barngrupp. Vid behov kan även sydsamiska barn tas emot.

Namn: **Peter Steggo**

Född: **1976**

Minoritetstillhörighet: **Same**

Yrke: **Samisk koordinatör**

Bostadsort: **Árviesjávrrie/Arvidsjaur**

Intressen: **Fotografi, språk, friluftsliv**

Jag har mitt ursprung i Arjeplogs fjällsamiska och skogssamiska kultur och arbetar idag som samisk koordinatör vid Arvidsjaur kommun för att stärka samisk kultur och språk.

Samiska traditioner är integrerade i verksamheten på flera sätt. Förskolan har ett eget kök och barnen får ofta äta traditionella samiska rätter. Med hjälp av statliga minoritetsspråksmedel fördelade av Jokkmokks kommun har Giella kunnat köpa in samiska böcker, ljudband och annat som används i verksamheten.

Barnen på Giella har varierande förkunskaper i samiska och svenska används därför som hjälpspråk ibland.

Ett sätt att ge barn tillgång till språk, kultur och traditioner är att låta dem träffa äldre personer som tillhör minoriteten. Så sker bland annat i Västerås, där den finskspråkiga förskoleavdelningen på S:ta Gertruds skola har ett samarbete med det finskspråkiga äldreboendet Mälarhuset eller Mälarkoti.

Idén med ett utbyte mellan äldre och yngre sverigefinnar har också anammats i Södertälje. Förskolebarn på Sverigefinska förskolan besöker regelbundet de finsktalande som bor på äldreboendet Mariekällgården och har gemensamma aktiviteter med dem.

CHECKLISTA

- Kartlägg språkkunskaperna bland förskolepersonalen
- Kartlägg efterfrågan (nuvarande och kommande) hos de nationella minoriteterna
- Samråd med föräldrarna om verksamhetens organisering
- Informera på minoritetsspråk och svenska om möjligheten, t.ex. via:
  - kommunens hemsida
  - kommunens informatörer
  - broschyrer och liknande på MVC, BVC och bibliotek
  - kommuntidning och informationsblad till hushållen
  - lokaltidningen
  - riktad information (t.ex. brev) till alla föräldrar
  - kommunens förskolehandläggare
  - anmälningsformulär till förskoleverksamheten
- Erbjud både minoritetsspråk och -kultur (t.ex. mat och litteratur) inom förskolan

Den så kallade självidentifikationsprincipen innebär att varje individ själv avgör om hon eller han tillhör någon eller några av de nationella minoriteterna. I Sverige finns uppskattningsvis 20 000 - 25 000 judar, 50 000 - 100 000 romer, 20 000 - 35 000 samer, 450 000 - 600 000 sverigefinnar och omkring 50 000 tornedalingar. Någon exakt statistik finns inte eftersom registrering med etnisk tillhörighet som grund inte är tillåten i Sverige.

2.6 Äldreomsorg

18 § En kommun i ett förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, meänkieli respektive samiska. Detsamma gäller kommuner utanför ett förvaltningsområde, om kommunen har tillgång till personal som är kunnig i språket.

Rätten att använda sitt minoritetsspråk inom äldreomsorgen är betydelsefull av flera skäl. Först och främst är det livsviktigt att kunna kommunicera med personalen. Äldre som har begränsade eller inga kunskaper i svenska måste kunna tala om vilka behov och önskemål de har utan att behöva gå via till exempel anhöriga. Det är relativt vanligt att personer när de blir äldre gradvis förlorar förmågan att tala och förstå andra språk än modersmålet.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråks 18 § handlar också om att alla människor har rätt till en värdig och trygg omsorg på ålderns höst. Att vistas i en miljö där personal och boende talar ens modersmål och har gemensamma erfarenheter kan betyda mycket för den som är äldre och kanske sjuk. I detta sammanhang är inte bara den rent språkliga delen utan också de kulturella symbolerna och värdena mycket viktiga. Äldreomsorgsparagrafen innehåller, i likhet med 17 § om förskoleverksamheten, formuleringen ”hela eller delar”. Lagen definierar inte närmare än så i vilken grad kommuner ska erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråket. I författningskommentaren till paragrafen sägs att arten och omfattningen av den äldreomsorg som erbjuds på finska, meänkieli eller samiska blir beroende av hur många som önskar omsorg av personal som talar minoritetsspråket och vilken typ av omsorg de önskar, samt tillgången på personal som talar dessa språk¹⁹.

För att organisera äldreomsorgen på lämpligt sätt krävs därför återigen kartläggning, samråd och information. Hur stor är efterfrågan på äldreomsorg på minoritetsspråket? Vilka språkkunskaper har personalen inom äldreomsorgen? Som 18 § anger ska även kommuner utanför förvaltningsområden erbjuda äldreomsorg på finska, meänkieli eller samiska om kommunen har tillgång till personal som är kunnig i språket. Paragrafen bör läsas tillsammans med 5 kapitlet 6 § tredje stycket socialtjänstlagen (SFS 2001:453), som säger att kommuner ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli eller samiska där detta behövs i omvårdnaden om äldre människor.

Information om rätten att välja äldreomsorg på minoritetsspråket kan ges på de sätt som föreslogs i avsnitt 2.3: via kommunens hemsida, informationsbroschyrer i biblioteken och så vidare.

Solna kommun tar varje år kontakt med de kommuninvånare som fyller 80 år under året och informerar dem om äldreomsorgen. I samband med detta frågar man om deras intresse för service och omvårdnad på finska.

¹⁹Prop. 2008/09:158, s. 135

Namn: **Gustav Demetri Friberg**

Född: **1971**

Minoritetstillhörighet: **Svensk rom**

Yrke: **Läromedelsutvecklare/Föreläsare**

Bostadsort: **Stockholm**

Jag har jobbat med att föreläsa om romer/ zigenare i mer än 10 år för bland annat polis, landstinget, olika myndigheter, bibliotek och skolor i Stockholm. Målet är att öka förståelsen för vår minoritet och bygga broar mellan olika grupper i Sverige. Jag är glad att min son nu också går i mina fotspår.

Möjlighet att få tillgång till ”minoritetsprofilerad” äldreomsorg finns idag i flera kommuner runt om i landet.

Neuberghska Ålderdomshemmet i Göteborg har judisk inriktning, vilket märks på en rad sätt. Alla judiska högtider och helger firas och man tar hänsyn till judiska traditioner vid vård i livets slutskede och dödsfall. Medarbetarna är utbildade i judisk tradition och tro.

Stor vikt har lagts vid att skapa en hemtrevlig känsla, och i huset finns bland annat ett bibliotek och två matsalar varav den ena kan användas som synagoga. Köket följer judisk mattradition och det finns stora möjligheter att anpassa maten efter individuella önskemål.

I Västerås finns sedan 2010 det finska äldreboendet Mälarhuset eller Mälarkoti. Där kan de boende både tala finska och ägna sig åt finska traditioner som bastubad. Mälarkoti anordnar dessutom olika typer av kulturevenemang och är en träffpunkt också för andra sverigefinnar i Västerås.

Eskilstuna kommun har avdelningar med finskspråkig verksamhet på två av sina äldreboenden, och inom i princip alla hemtjänstområden finns finsktalande personal. Kommunens äldre sverigefinnar har också möjlighet att delta i dagverksamhet på finska. De gör utflykter, lyssnar på musik, spelar bingo och har gymnastik tillsammans. Dagverksamheten har också haft besök av finsktalande skådespelare som läst finska noveller och berättelser för de äldre.

I Eskilstuna kommun finns även finskspråkig verksamhet för anhöriga, som träffas en gång i månaden för att prata, umgås och ge varandra stöd.

Sedan våren 2013 har Kiruna kommun ett minoritetsboende för sina äldre. Det är äldreboendet Gläntan som öppnat två avdelningar - en för de med samiska som modersmål och ett för de som har finska och meänkieli som modersmål. Förutom att de äldre ska få vård och omsorg på sitt modersmål ordnas det också aktiviteter som kopplas till de boendes bakgrund. Sammanlagt finns det 32 boendeplatser indelat på fyra mindre enheter. På gården finns en stor uteplats och ett aktivitetshus, som inrymmer en bastu.

Umeå Sameförening, Sáhkie, har i samarbete med bland andra Umeå kommun och Studieförbundet Vuxenskolan genomfört en satsning i flera steg på att sprida samisk kultur inom äldreomsorgen.

Utställningar har visats på äldreboenden, sameföreningens representanter har kommit och berättat om samisk historia och kultur och en fest med samiska förtecken har ordnats. Därefter har en cirkelverksamhet med samtal och diskussioner tagit vid.

Även i Strömsunds kommun får de äldre ta del av samiska traditioner. En samisk äldrevårdsgrupp, bestående av samer som arbetar inom äldrevården samt områdeschef, tar beslut och anordnar samiska möten mellan de äldre vårdtagarna med samisk mat och kulturinslag.

Om efterfrågan är liten kanske en kommun inte har möjlighet att öppna ett äldreboende, eller ens en avdelning, med personal som talar minoritetsspråket. Då är samverkan mellan kommuner en bra lösning. På Hedvigsgårdens vård- och omsorgsboende i Upplands Väsby finns en finsk avdelning där Sigtuna kommun erbjuds var tredje ledig plats.

Samarbete över kommungränserna kan också innebära att man skapar nätverk, gör studiebesök hos varandra och utbyter erfarenheter och idéer – inte bara gällande äldreomsorgen utan om minoritetsfrågor överlag.

Ytterligare ett exempel på samverkan är den i avsnitt 2.2 nämnda enkäten om språkkunskaper som förvaltningskommunerna i Norrbotten tog fram tillsammans.

CHECKLISTA

- Kartlägg språkkunskaperna bland äldreomsorgspersonalen
- Kartlägg efterfrågan hos minoriteten (nuvarande och kommande)
- Samråd med minoriteten om verksamhetens organisering
- Informera på minoritetsspråk och svenska om möjligheten, t.ex. via:
  - kommunens hemsida
  - kommunens informatörer
  - broschyrer och liknande på vårdcentraler och bibliotek
  - kommuntidning och informationsblad till hushållen
  - lokaltidning
  - kommunens biståndsbedömare
  - riktad information (t.ex. brev) till alla över en viss ålder
- Erbjud både minoritetsspråk och -kultur (t.ex. mat och litteratur) inom äldreomsorgen
- Erbjud dagverksamhet och anhörigverksamhet på minoritetsspråk
- Samarbeta och nätverka över kommungränserna

2.7 Statsbidrag

Att implementera lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och se till att de nationella minoriteternas rättigheter respekteras fullt ut kan innebära vissa merkostnader för kommuner och landsting. För att täcka dessa kostnader får de som ingår i förvaltningsområden årliga statsbidrag.

Innan medlen används ska en kartläggning av de behov som finns av åtgärder till stöd för användningen av finska, meänkieli respektive samiska genomföras. Det ska ske i samråd med de nationella minoriteterna. Grundbeloppet för en kommun är 660 000 kronor per år (2013). Kommuner med:

- färre än 50 000 invånare får 1 grundbelopp
- upp till 80 000 invånare får 1,5 grundbelopp
- upp till 100 000 invånare får 2 grundbelopp
- upp till 400 000 invånare får 3 grundbelopp
- 400 000 invånare eller fler får 4 grundbelopp

Kommuner som ingår i fler än ett förvaltningsområde får ett tillägg på 500 000 kronor. Landsting och regioner får 250 000 kronor.

Sametinget fastställer och betalar ut statsbidrag till de kommuner som ingår i förvaltningsområdet för samiska och till landstingen i Dalarnas län, Jämtlands län, Norrbottens län och Västerbottens län. Länsstyrelsen i Stockholms län fastställer och betalar ut statsbidraget till övriga kommuner, landsting och regioner.

Statsbidraget ska användas i samråd med de nationella minoriteterna och till merkostnader i samband med lagens tillkomst. Pengarna får inte gå till sådant som man redan tidigare är skyldig att göra, till exempel att anlita tolk, eller andra åtaganden som kommunen redan har. Möjliga användningsområden är bland annat:

- dialog och samråd med minoriteter
- kartläggning
- informationsinsatser och översättningar
- organisationsöversyn och förändringar
- kultur- och språkinsatser
- synliggörande av minoriteter och minoritetsspråk, till exempel skyltning
- initiala mobiliseringsinsatser, till exempel inköp av litteratur och pedagogiskt material
- del av personalkostnader
- handlingsplan

Kommuner, landsting och regioner som har tagit emot statsbidrag ska årligen lämna en ekonomisk redovisning av utbetalda medel, en redovisning av hur kartläggning och samråd har gått till samt en redovisning av vad medlen har använts till och vilka effekter som uppnåtts. På så sätt kan också goda exempel uppmärksammas och spridas vidare. Åtterrapporeringen sker till den myndighet som har betalat ut statsbidraget (Länsstyrelsen i Stockholms län respektive Sametinget).

CHECKLISTA

- Kartlägg behoven i samråd med minoriteterna
- Använd statsbidraget i samråd med minoriteterna och till merkostnader
- Utgå från intentionerna i lagstiftningen och gör så mycket ni kan
- Rapportera årligen till Länsstyrelsen i Stockholms län respektive Sametinget hur och till vad statsbidraget har använts och vilka effekter som uppnåtts

Språklagen, som lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråks 4 § hänvisar till, trädde i kraft 1 juli 2009. Den syftar bland annat till att värna svenskan och den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk. Språklagen anger att svenska är huvudspråk i Sverige, att de nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska, och att det allmänna ska skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

Lövruskan, vihta, är viktig för det finska bastubadet

3. Tips och länkar

Tips och länkar

3.1 Översättningar, tolkar m.m.

Minoritet.se

Minoritet.se är en webbplats för de nationella minoriteterna och här finns information om samtliga fem nationella minoriteter och minoritetsspråk.

www.minoritet.se

Sametinget

Om det är svårt att få tag i auktoriserade tolkar och översättare på de samiska språken kan Sametinget bistå med kontaktuppgifter.

www.sametinget.se

Tel. 0980-780 30

Nationella minoriteters organisationer och institutioner

Tips på översättare och tolkar kan även lämnas av de nationella minoriteternas organisationer och institutioner. En lista med kontaktuppgifter till organisationerna finns bland annat på minoritet.se.

<http://minoritet.prod3.imcms.net/lankar>

Språkrådet

Språkrådet som utgör en del av Institutet för språk och folkminnen bistår med hjälp i olika språkfrågor. De har även särskilda språkvårdare i finska och romani chib. Språkrådet har, i samarbete med Länsstyrelsen m.fl. myndigheter, tagit fram en vägledning för flerspråkig information.

www.språkradet.se

Tel. 08-442 42 00

Kammarkollegiet

Kammarkollegiet auktoriserar tolkar och översättare och tillhandahåller även förteckningar över auktoriserade tolkar och översättare via sin hemsida.

www.kammarkollegiet.se

Tel. 08-700 08 00

Skolverket

På Skolverkets hemsida Tema Modersmål finns information om de nationella minoritetsspråken.

<http://modersmal.skolverket.se/>

Översättarbyråer

Det finns flera översättarbyråer som erbjuder tjänster på minoritetsspråken. Dessa hittar du lättast genom att söka på internet.

3.2 Handlingsplaner – några exempel

Flera kommuner och landsting har tagit fram handlingsplaner eller policydokument för arbetet med de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Några exempel är:

Haparanda kommun:

http://www.haparanda.se/download/18.1b1688dc12394756dd98000454/1336127854713/minoritetspolitiskt_program_2004.pdf

Kiruna kommun:

<http://www.kiruna.se/Kommun/Samlingssidor/Minoritetssprak/>

Krokoms kommun:

http://www.krokom.se/download/18.64452267131d71c1ee8800018851/1367557036360/Handlingsplan_Krokoms_kommun_samisk_forvaltningskommun.pdf

Lindesbergs kommun:

<http://www.lindesberg.se/download/18.1e49087c13cb0c4d02cf2ba/1370358040999/Verksamhetsplan+f%C3%B6r+finskt+f%C3%B6rvaltningsomr%C3%A5de+2013-2014.pdf>

Pajala kommun:

<http://www.pajala.se/PageFiles/1849/Handlingsprogram%20f%C3%B6r%20minoritetsspr%C3%A5ken%202012-2014.pdf>

Surahammars kommun:

<http://www.surahammar.se/omkommunen/finsktforvaltningsomrade/handlingsplanforminoritetsarbete.4.4bf439da1355ecafdd2395a.html>

Vilhelmina kommun:

<http://www.vilhelmina.se/Hem/leftsidebar/900/FOV1-00050C82/FOV1-00050CB8/100?formid=96&0>

Umeå kommun:

<http://www.umea.se/umeakommun/kommunochpolitik/tillganglighetmangfaldoch-jamstallldhet/minoriteterochminoritetssprak.4.2ec28df4125d2ef852080001080.html>

Region Skåne:

<http://www.skane.se/Upload/Webbplatser/Skaneportalen-extern/PolitikPaverkan/Sammantraden/Integrationsr%C3%A5det/Handlingsplan-Nationella%20minoriteter%20version-130424.pdf>

Flera kommuner kommer att presentera ett minoritetspolitiskt handlingsprogram under 2013-2014.

3.3 Vidare läsning

Myndighetsrapporter

Diskrimineringsombudsmannen (2011): Romers rättigheter. Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (ersattes 1 januari 2009 av Diskrimineringsombudsmannen) (2008): Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet 2008:2

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (ersattes 1 januari 2009 av Diskrimineringsombudsmannen) (2008): Diskriminering av samer – samers rättigheter ur ett diskrimineringsperspektiv 2008:1

Institutet för språk och folkminnen (2010): Språksituationen i Sverige 2010. Omvärldsanalys utarbetad vid Språkrådet på Institutet för språk och folkminnen

Kulturrådet (2001): De nationella minoriteterna och kulturlivet 2001:4

Statens folkhälsoinstitut (2011): Bemötande av våldsutsatta kvinnor som tillhör de nationella minoriteterna

Statens folkhälsoinstitut (2010): Hur mår Sveriges nationella minoriteter?

Skolverket (2007): Romer i skolan – en fördjupad studie

Skolverket (2005): De nationella minoriteternas utbildningssituation

Ungdomsstyrelsen (2009): Unga romers situation – en intervjustudie

SOU, propositioner, lagar m.m.

Regeringens skrivelse 1994/95:1, Finska språkets ställning i Sverige

Proposition 1998/99:143, Nationella minoriteter i Sverige

Proposition 2008/09:158, Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna

SFS 2009:724, Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk

SFS 2009:600, Språklag

Ds 1994:97, Finska i Sverige – ett inhemskt språk

SOU 1997:192 och 1997:193, Steg mot en minoritetspolitik

SOU 2005:40, Rätten till mitt språk

SOU 2006:19, Att återta mitt språk – åtgärder för att stärka det samiska språket

SOU 2010:55, Romers rätt – en strategi för romer i Sverige

Facklitteratur Allmänt

Catomeris, Christian (2004): Det ohyggliga arvet: Sverige och främlingen genom tiderna

Elenius, Lars, Patrik Lantto och Matti Enbuske (2009): Fredens konsekvenser: Samhällsförändringar i norr efter 1809

Elenius, Lars (2006): Nationalstat och minoritetspolitik: samer och finskspråkiga minoriteter i ett jämförande nordiskt perspektiv

Elenius, Lars och Leif Ericsson, red. (2009): Är vi inte alla minoriteter i världen? Rättigheter för urfolk, nationella minoriteter och invandrare

Hagerman, Maja (2006): Det rena landet. Om konsten att uppfinna sina förfäder

Hyltenstam, Kenneth, red. (1999): Sveriges sju inhemska språk – ett minoritets-språksperspektiv

Konstitutionsutskottet 2011/12:RFR11: Kunskapsöversikt om nationella minoriteter

Leanne, Hinton och Kenneth Hale, (2001): The Green Book of Language Revitalization in Practice: Toward a Sustainable World

Norrbottens museum (2009): Norrbotten 2009

Selling, Jan (2013): Svensk antiziganism. Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar

Skolverket (2008): Flerspråkighet i förskolan

Skolverket (2003): Sveriges nationella minoriteter – att gestalta ett ursprung i barnomsorg och skola

Westergren, Eva och Hans Åhl, red. (2007): Mer än ett språk – en antologi om flerspråkigheten i norra Sverige

Judar/Jiddisch

Glück David, Aron Neuman och Jacqueline Stare (1998): Det judiska Stockholm

Glück David, Aron Neuman och Jacqueline Stare (1997): Sveriges judar - deras historia, tro och traditioner

Nyström, Kerstin, red. (1991): Judarna i det svenska samhället: identitet, integration, etniska relationer

Schulman, Salomon (1996): Jiddischland: bland rabbiner och revolutionärer

Romer/romani chib

Caldaras, Hans (2002): I betraktarens ögon

Hazell, Bo (2011): Resandefolket: från tattare till traveller

Jansson, Karl-Axel och Ingemar Schmid, red., Forum för levande historia (2005): Ett fördrivet folk. Antologi om förtryck och diskriminering av romer/zigenare/resande

Lawen, Mothadi (2012): Den dag jag blir fri. En bok om Katarina Taikon

Lundgren, Gunilla (2003): Svarta rosor – Kale ruze. Romsk litteratur, kultur och historia

Samer/samiska

Larsen, Kajsa (1994): Blad ur samernas historia

Lundmark, Lennart och Lars Rumar (2008): Mark och rätt i sameland

Lundmark, Lennart (2008): Stulet land – Svensk makt på samisk mark

Lundmark, Lennart (1998): Så länge vi har marker – Samerna och staten under sexhundra år

Norberg, Lars (Udtja Lasse) (2007): Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure
Samedigge@samedigge.no: Veileder for barnehager med samiska barn

Samiskt språkcentrum (2013): Jag tar tillbaka mitt språk

Sverigefinnar/finska

Huss, Leena (2010): Ska vi tala finska? En idéskrift för finskan i Sverige.
Puhutaanko suomea? Ideoita suomen kielen elvytykseen

Tarkiainen, Kari: Finnarnas historia i Sverige, del 1 (1990), del 2 (1993) och del 3 (1996)

Tornedalingar/meänkieli

Elenius, Lars (2001): Både finsk och svensk. Modernisering, nationalism och språkförändring i Tornedalen 1850-1939

Pohjanen, Bengt och Kirsti Johansson (2007): Den tornedalsfinska litteraturen – från Kexi till Liksom

Pohjanen, Bengt och Kirsti Johansson (2009): Den tornedalsfinska litteraturen II – från Kalkkimaa till Hilja Byström

Skönlitteratur

Alakoski, Susanna (2006): Svinälängorna

Huuva Rose-Marie, Inghilda Tapio, Thomas Marainen och Simon Marainen (2008) Vidd: dikter från Sápmi

Jalava, Antti (1976): Jag har inte bett att få komma

Jalava, Antti (1996): Känslan

Kieri, Gunnar (1976): Av dig blir det ingenting

Kieri, Gunnar (1978): Jag ska ändå inte stanna

Kieri, Gunnar (1989): Var som folk

Kieri, Katarina (2010): Morbror Knuts sorgsna leende

Laestadius, Ann-Helén (2007): Sms från Soppero

Laestadius, Ann-Helén (2010): Hej vacker

Laestadius, Ann-Helen (2011): Ingen annan är som du

Lundgren, Gunilla (red), (2002): Utan hus utan grav – Bi kheresko bi limoresko. Romska sånger och dikter

Matinlompolo, Martta (1976): Ken Tietäis huomisen/Vem känner morgondagen?

Mörtlund, Mona (2001): Jag passerar Juhonpieti när rallarrosen blommar

Mörtlund, Mona (2009): Mörtlunds Mona

Niemi, Mikael (2000): Populärmusik från Vittula

Niemi, Mikael (2006): Mannen som dog som en lax

Pohjanen, Bengt (2007): Smugglarkungens son

Taikon, Katarina (1969): Katitzi

Minoritetstidningar

É Romani Glinda
www.romaniglinda.se

Haparandabladet
www.haparandabladet.se
<http://hbwebben.se>

Invandrare och minoriteter
<http://www.iochm.com>

Judisk krönika
www.judiskkrönika.se

Le Romané Nevimata
www.nevimata.com

Liekki, www.liekki.se

MET avisi, <http://hbwebben.se/met>
<http://www.str-t.com/metavisiphp>

Nuorat, <http://www.nuorat.se>

Ruotsinsuomalainen
<http://www.ruotsinsuomalainen.com/index.shtml>

Samefolket, <http://www.samefolket.se>

Sheriffi, <http://www.sheriffi.se>

Webbplatser

www.minoritet.se

www.samer.se

www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/default.aspx

www.regeringen.se/sb/d/11787 (om den svenska minoritetspolitiken)

www.sweden.gov.se/sb/d/4366 (om den svenska samepolitiken)

www.manskligarattigheter.gov.se

www.sprakradet.se

<http://modersmal.skolverket.se>

Utbildningsmaterial m.m.

<http://minoritet.prod3.imcms.net/1021>

<http://www.ur.se> (temaserie i fem delar om samer, romer, judar, tornedalingar och sverigefinnar)

<http://www.ur.se/Ung/Amnen/Sprak/Nationella-minoritetsprak>

Myrornas guld - hjortronen, är en viktig symbol för tornedalingarna

4. Referenser

Referenser

Datainspektionen <http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/>
[Hämtad 2013-12-12]

Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter
(Framework Convention for the Protection of National Minorities)
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm>
[Hämtad 2013-12-12]

Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
(European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)
<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/005.htm>
[Hämtad 2013-12-12]

Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk
(European Charter for Regional or Minority Languages)
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/148.htm>
[Hämtad 2013-12-12]

FN:s deklaration om rättigheter för personer som tillhör nationella eller etniska, religiösa och språkliga minoriteter (United Nations Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities) http://www2.ohchr.org/english/issues/minorities/docs/Booklet_Minorities_English.pdf
[Hämtad 2013-12-12]

FN:s deklaration om urfolkens rättigheter (United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples) http://www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/DRIPS_en.pdf
[Hämtad 2013-12-12]

FN:s konvention om barnets rättigheter (Convention on the Rights of the Child) <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>
[Hämtad 2013-12-12]

FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (International Covenant on civil and political rights) <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
[Hämtad 2013-12-12]

Näkkäljärvi Utsi, Elli Sivi (2010): Samisk språkhandbok för förvaltningsmyndigheter

<http://www.sametinget.se/sprakhandbok>
[Hämtad 2013-12-12]

Proposition 1998/99:143, Nationella minoriteter i Sverige

Proposition 2008/09:158, Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna

SFS 1974:152, Regeringsformen

SFS 1988:950, Lag om kulturminnen m.m.

SFS 1998:204, Personuppgiftslag

SFS 1999:1175, Lag om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar

SFS 1999:1176, Lag om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar

SFS 2001:453, Socialtjänstlag

SFS 2009:600, Språklag

SFS 2009:724, Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk

SFS 2009:1299, Förordning om nationella minoriteter och minoritetsspråk

SOU 2010:29, En ny förvaltningslag. Betänkande av Förvaltningslagsutredningen.

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om nationella minoriteter, nationella minoritetsspråk, förvaltningsområden och rätten att använda minoritetsspråk hos förvaltningsmyndigheter och domstolar samt bestämmelser om vissa skyldigheter inom förskola, sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. skollagen (2010:800) som kompletterar eller erbjuds i stället för förskola och äldreomsorg. Lagen innehåller också bestämmelser om uppföljning av tillämpningen av lagen.

2 § Nationella minoriteter är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar i enlighet med Sveriges åtaganden enligt Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2) och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3). I språklagen (2009:600) anges att de nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

3 § Förvaltningsmyndigheter ska när det behövs på lämpligt sätt informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter enligt denna lag.

4 § I språklagen (2009:600) anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.

5 § Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor.

6 § Med förvaltningsområdet för finska avses kommunerna Botkyrka, Eskilstuna, Gällivare, Hallstahammar, Haninge, Haparanda, Huddinge, Håbo, Kiruna, Köping, Pajala, Sigtuna, Solna, Stockholm, Södertälje, Tierp, Upplands Väsby, Upplands-Bro, Uppsala, Älvkarleby, Österåker, Östhammar och Övertorneå. Med förvaltningsområdet för meänkieli avses kommunerna Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå. Med förvaltningsområdet för samiska avses kommunerna Arjeplog, Arvidsjaur, Berg, Gällivare, Härjedalen, Jokkmokk, Kiruna, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen och Östersund.

7 § Andra kommuner än de som anges i 6 § kan efter anmälan få ingå i förvaltningsområdet för finska, meänkieli eller samiska. Beslut att en kommun ska få ingå i ett förvaltningsområde fattas av regeringen. Regeringen får meddela föreskrifter om sådan frivillig anslutning till ett förvaltningsområde.

8 § Enskilda har rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid sina muntliga och skriftliga kontakter med en förvaltningsmyndighet vars geografiska verksamhetsområde helt eller delvis

sammanfaller med minoritetsspråkets förvaltningsområde. Detta gäller i ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet har anknytning till förvaltningsområdet. Om den enskilde använder finska, meänkieli eller samiska i ett sådant ärende, är myndigheten skyldig att ge muntligt svar på samma språk. Enskilda som saknar juridiskt biträde har dessutom rätt att på begäran få en skriftlig översättning av beslut och beslutsmotivering i ärendet på finska, meänkieli respektive samiska. Myndigheten ska även i övrigt sträva efter att bemöta de enskilda på dessa språk.

9 § Utanför ett förvaltningsområde har enskilda rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid muntliga och skriftliga kontakter i förvaltningsmyndigheters ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet kan handläggas av personal som behärskar minoritetsspråket.

10 § Enskilda har alltid rätt att använda finska och samiska vid sina skriftliga kontakter med Riksdagens ombudsmän. Detsamma gäller vid enskildas skriftliga kontakter med Justitiekanslern, Försäkringskassan, Skatteverket och Diskrimineringsombudsmannen i ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part.

11 § Förvaltningsmyndigheter ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli respektive samiska där detta behövs i enskildas kontakter med myndigheten.

12 § Förvaltningsmyndigheter får bestämma särskilda tider och särskild plats för att ta emot besök av enskilda som talar finska, meänkieli respektive samiska, samt ha särskilda telefontider.

13 § Den som är part eller ställföreträdare för part i ett mål eller ett ärende hos en förvaltningsrätt, tingsrätt, mark- och miljödomstol eller sjörättsdomstol med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå har rätt att använda finska eller meänkieli under målets eller ärendets handläggning, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner. Detsamma gäller samiska hos en sådan domstol med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk eller Kiruna, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner. Rätten att använda finska, meänkieli respektive samiska omfattar också de domstolar dit en dom eller ett beslut i ett mål eller ärende som avses i första stycket överklagas.

14 § Rätten att använda finska, meänkieli eller samiska i mål eller ärenden hos domstolar enligt 13 § omfattar rätt att ge in handlingar och skriftlig bevisning på detta språk, rätt att få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översatta till detta språk och rätt att vid muntlig förhandling inför domstolen tala detta språk. Domstolen ska översätta handlingar och skriftlig bevisning till svenska, om det inte är uppenbart onödigt. Även i övrigt ska domstolen sträva efter att använda minoritetsspråket i sina kontakter med parten eller dennes ställföreträdare. I alla mål och ärenden som omfattas av rätten att använda finska, meänkieli eller samiska hos domstolar enligt 13 § har en part eller ställföreträdare för part som saknar juridiskt biträde rätt att på begäran få domslut och domskäl eller beslut och beslutsmotivering skriftligen översatta till detta språk.

15 § Den som vill använda finska, meänkieli eller samiska under ett måls eller ett ärendes handläggning i domstol enligt 13 § ska begära detta i samband med att målet eller ärendet inleds eller första gången parten ska yttra sig i målet eller ärendet. En begäran om att få en översättning enligt 14 § tredje stycket ska framställas inom en vecka från det att domen eller beslutet meddelats, om en sådan begäran inte har framställts tidigare under handläggningen av målet eller ärendet. Om en begäran om att använda minoritetsspråk eller om att få en översättning framställs senare än vad som anges i första och andra styckena får den avslås. En sådan begäran får även avslås om det är uppenbart att den har ett otillbörligt syfte.

16 § Om en part eller ställföreträdare för part har rätt att använda finska, meänkieli eller samiska i rättegång, ska tolk anlitas i enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 6–8 §§ och 33 kap. 9 § rättegångsbalken och 50–52 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291).

17 § När en kommun i ett förvaltningsområde erbjuder plats i förskola eller sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. skollagen (2010:800) som kompletterar eller erbjuds i stället för förskola, ska kommunen erbjuda barn vars vårdnadshavare begär det plats i sådan verksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på finska, meänkieli respektive samiska.

18 § En kommun i ett förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, meänkieli respektive samiska. Detsamma gäller kommuner utanför ett förvaltningsområde, om kommunen har tillgång till personal som är kunnig i språket.

19 § Om det finns särskilda skäl får regeringen meddela föreskrifter om att en viss myndighet som lyder under regeringen ska undantas från tillämpningen av 8 §. Motsvarande gäller efter regeringens bemyndigande för landsting och kommun i fråga om kommunala myndigheter.

20 § Förvaltningsmyndigheters tillämpning av denna lag ska följas upp. Regeringen meddelar föreskrifter om vilken eller vilka myndigheter som ska ansvara för uppföljningen. Detta uppföljningsansvar innebär ingen inskränkning i det tillsynsansvar som vilar på andra myndigheter.

21 § En myndighet med uppföljningsansvar ska dessutom genom rådgivning, information och liknande verksamhet bistå andra förvaltningsmyndigheter vid tillämpningen av lagen.

Tack till:

Alla som har bidragit med exempel och värdefulla synpunkter. Ett särskilt tack till arbetsgruppens deltagare.

ISBN: 978-91-7281-446-2

© Länsstyrelsen i Stockholms län

Omslag och Layout: Essen International

Tryck: Elanders Sverige AB, 2011, 2013

Länsstyrelsen
Stockholm

Sámediggi
Sámedigge
Saemiedigkie
Sametinget

